

Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Н. В. Очеретяна, О. М. Колотило

МИСТЕЦТВО

4 КЛАС

УДК 7(075.2)
ББК 85я721
МЗ1

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(Наказ Міністерства освіти і науки України від 20.07.2015 № 777)

**Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено**

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ:

— завдання і запитання;

— заспівай;

— послухай;

— зобрази;

— переглянь;

— узагальнення.

Масол Л.М.

МЗ1 Мистецтво : підруч. для 4-го кл. загальноосвіт.
навч. закл. / Л.М. Масол, О.В. Гайдамака, Н.В. Оче-
ретяна, О.М. Колотило. — Київ : Генеза, 2015. —
144 с.

ISBN 978-966-11-0593-4.

УДК 7(075.2)
ББК 85я721

ISBN 978-966-11-0593-4

© Масол Л.М., Гайдамака О.В.,
Очеретяна Н.В., Колотило О.М., 2015
© Видавництво «Генеза», оригінал-
макет, 2015

Юний друже!

Запрошуємо тебе продовжити подорож прекрасною Країною Мистецтв. На тебе чекає знайомство з мистецтвом народів, які проживають в Україні. Разом з Лясолькою і Барвиком ти здійсниш цікаві мистецькі мандри різними країнами і континентами. Під час цих подорожей ти зануришся в багатий світ людських почуттів і переживань, утілених у творах мистецтва різних народів. Крок за кроком ти будеш опановувати таємниці мистецтва і відображати свої настрої та думки у власній творчості.

Тож рушаймо в цікаву й захопливу подорож світом творчості!

Автори

МІЙ МАЛЬОВНИЧИЙ, СВІТАНКОВИЙ КРАЙ

1. О КРАЮ МІЙ, ВКРАЇНО ТИ ПРЕКРАСНА!

Ми народилися на чудесній землі – є тут високі гори і безкраї степи, повноводі річки і моря, дуже плодovitі землі, неповторні краєвиди, а головне – у нашій країні живуть прекрасні душею, добрі серцем і талановиті люди. Адже не дарма навіть легенди розповідають про величний талант, який Бог подарував нашому народові, – пісню.

Фольклор – усна та музична народна творчість, мудрість народу, яка зберігається в казках, легендах, прислів'ях, приказках, піснях. А пісні в Україні такі різноманітні! Є, ніби степи – широкі і безкраї, як гірські річки – стрімкі та грайливі; одні – заспокоюють, інші – звеселяють; з ними ми радіємо і плачемо, працюємо і боремося.

Красивою і квітучою землею, де живе співочий і працьовитий народ, змалював рідний край у своїх віршах Тарас Шевченко, а згодом до віршів народ склав мелодію.

САДОК ВИШНЕВИЙ КОЛО ХАТИ Музика народна, вірші Т. Шевченка

Помірно

Са - док ви - шне - вий ко - ло ха - ти,
хру - щі над ви - шня - ми гу - дуть...

Продумай, як потрібно виконувати цю пісню, обери відповідну характеристику: наспівно, енергійно, урочисто, ніжно, мужньо, грайливо. Зверни увагу на інтонаційно складні фрагменти мелодії; визнач кульмінацію пісні; після виконання – поміркуй, чи все заплановане вдалося.

Мелодії українських народних пісень наспівні й красиві. З них ми дізнаємося про тяжку працю, і в той же час, завдяки природному іскристому гумору, в них викриваються всілякі людські хиби. Пісні оповідають про гірку долю українського народу і про його силу, мужність та героїзм, про чисті й світлі почуття, а також про домашні свята і турботи.

М. Тимченко.

Сім'я вечерея коло хати

Українські народні пісні «Налетіли журавлі», «На вулиці скрипка грає», «Ой на горі та женці жнуть».

Порівняй музичні твори. Поміркуй, які музичні засоби (інтонації, мелодія, темп, тембр та ін.) створюють відповідний музичний образ – журливо-ліричний, грайливо-жартівливий, мужній і урочистий. Пригадай народні пісні, що відображають святкування, трудову діяльність людей, випромінюють гумор, оспівують красу людських почуттів.

Пісні складаються з куплетів. Куплет може складатися із заспіву і приспіву. У заспівах текст постійно змінюється, а мелодія залишається незмінною. Приспиви виконуються без змін. Музична форма, яку утворюють куплети, називається *куплетною*.

Схема куплетної форми

Як за допомогою музики можна висловити любов до рідного краю? Пригадай і виконай пісні про Україну, Батьківщину.

1. О КРАЮ МІЙ, ВКРАЇНО ТИ ПРЄКРАСНА!

Село! і серце одпочине. Село на нашій Україні –
Неначе писанка село, зеленим гаєм поросло.
Цвітуть сади; біліють хати, а на горі стоять палати,
Неначе диво. А кругом широколисті тополі,
А там і ліс, і гай, і поле, і сині гори за Дніпром.
Сам Бог витає над селом.

Тарас Шевченко

В. Луцевич. Сільський пейзаж   *М. Тимченко. Явір над водою*

 Пригадай, як у народних піснях оспівувалась краса української природи й оселі. Чим, на твою думку, декоративна композиція відрізняється від реалістичної?

Саме серед такої природи і в таких оселях у давнину «народжувалися» пісні, які своїм звучанням ще багато-багато століть хвилюватимуть душі людей, викликаючи і сміх, і жаль, і радість, і сум.

Багато років минуло з тих часів... З'явилися нові будівельні матеріали, змінилися вподобання людей, а тому й будинки, і сільські садиби стали іншими. Проте ніколи не зміниться ставлення українців до свого дому як до власного неповторного, особливого й таємничого світу.

Зображення рідної оселі можемо спостерігати не лише на живописних полотнах, а й у творах декоративно-ужиткового мистецтва.

О. Хоменко. Пори року. Фрагмент

Композиція з паперу

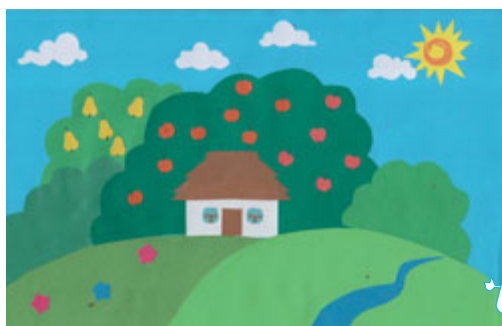
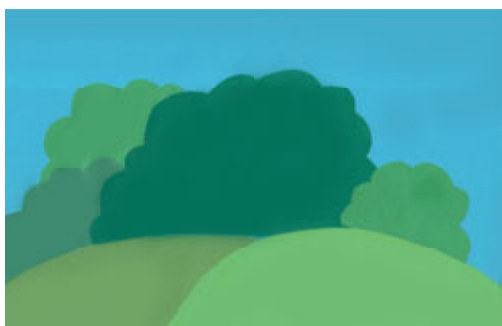
І. Вапнярська. У Пирогові. Фрагмент

? Яке призначення декоративно оздоблених виробів? Які кольори використали майстри для зображення будинку, двору, саду в декоративних композиціях?

Аплікація – одна з поширених технік у декоративно-ужитковому мистецтві. Для її створення зображення, вирізані з паперу, тканини, шкіри або інших матеріалів, можна прикріпити на конкретну основу в певній композиційній послідовності.

? Пригадай, які аплікації з кольорового паперу ти створював.

Виготов аплікацію з кольорового паперу за мотивами народних пісень (*картон для основи, набір кольорового паперу, ножиці, клей*). Поклади перед собою аркуш блакитного картону і уяви на ньому небо і землю, а також кілька будиночків, що «потопляють» у зелені садів...

Пригадай пісню, в якій оспівано красу української природи й оселі. Добери до неї ілюстрацію.

2. ОЙ РОДЕ НАШ КРАСНИЙ

Родина є осередком любові, добра та всіх людських чеснот. Саме в сім'ї виховується любов до Батьківщини, до свого роду, до культури народу.

А чи знаєш ти свій родовід? Хто були твої предки? Можливо, у тебе вдома зберігаються якісь цікаві родинні речі (якщо ти ще не знаєш – обов'язково поцікався про це у своїх батьків, у бабусь та дідусів).

? Спробуй описати свій родовід (це може бути невелика казка чи оповідь, а можливо, віршик чи пісенька, а ще можна відобразити свій рід на малюнку як велике могутнє дерево).

Українців пісні супроводжували все життя. Пісні, які співали в родині, називалися родинні. Це були і маленькі пісеньки – *колискові*, забавлянки, примовки, і цілі обрядові дійства: святкування народження дитини, хрестини, весілля тощо.

Мабуть, найстарішими піснями можна вважати колискові пісні, а також різні забавлянки. Пригадай: «Ладки, ладки! А де були? – В бабки. – А що їли? – Кашку. – А що на закуску? – Хліб та капустку».

? Які пісні співала тобі матуся в дитинстві? Наспівай улюблену колискову пісню. Згадай різні забавлянки.

Е. Контратович. Колискова

З давніх-давен кожна матуся заколисувала свою дитину, підспівуючи невибагливу, лагідну й ніжну пісеньку, або гралася з нею – забавляла.

ОЙ ХОДИТЬ СОН

Українська народна пісня

Спокійно

Ой хо-дить сон ко-ло ві-кон, а дрі-мо-та
ко-ло пло-та, а дрі-мо-та ко-ло пло-та.

Поміркуй над характером виконання твору. Як і в яких місцях потрібно буде брати дихання, щоб мелодія «лилася» наспівно, зв'язно? Якої сили гучності має бути виконання?

Українська народна пісня «Котику сіренький»; Л. Ревуцький. «Колискова».

Який характер цих творів? Що їх об'єднує? Одна з пісень – народна, друга – створена композитором. Які основні ознаки народних колискових пісень використав композитор для написання свого твору (мелодія, інтонації, темп, ритм, динаміка)?

Спи, моя дитино!
Місяць крізь вікно
У твою колиску
Світить вже давно.

Люлю, люлю, спи, синулю,
Спи маленький, милий,
Лягай спати вчасно,
Будеш жити щасно.

Придумай мелодію до віршів і створи колискову пісню. Який характер інтонацій найкраще розкриє зміст вірша?

Проект «Мій рідний край». Дізнайся про цікаві легенди, оповіді, пов'язані з подіями, які відбувалися у твоїй стороні. Поцікався, які пісні співали твої пращури.

В. Проців. Колискова

2. ОЙ РОДЕ НАШ КРАСНИЙ

Дім завжди був для людини цілим усесвітом, він не лише слугував дахом над головою, але й захищав від усяких негараздів. Будівлі, які зводилися в різних місцевостях нашої країни, відрізняються за формою та оздобленням. Не лише прикрасами, а й своєрідними оберегами були для українців настінні зображення – намальовані або вирізьблені з дерева. Щороку господиня прикрашала стіни своєї оселі мальованими барвистими квітами, деревами і птахами.

В. Бушен.

Розпис печі. Вінницька обл.

Г. Вербицький.

Розпис печі. Одещина

 Якими декоративними елементами прикрашено печі в українській хаті? Які кольори переважають на цих зразках настінного розпису?

Настінним розписом називають живописні зображення, намальовані на стінах архітектурних споруд. До елементів такого народного настінного розпису звертаються і художники, які розробляють ескізи декорацій для театру й кіно.

З появою великої кількості барвників на зміну настінному розпису прийшли *мальовки* – декоративні малюнки на папері, у яких майстри використовують стилізовані зображення природних форм.

 Які орнаментальні мотиви обрали майстрині для своїх розписів?

В. Карпець

В. Матвієнко

Г. Назаренко

 Створи декоративну композицію для оздоблення оселі (білий папір, акварель, білило, пензлі). Придумай назву для своєї мальовки.

 Пригадай, де тобі траплялися настінні розписи? Якими мальовками можна оздобити твою оселю?

3. НАРОДНА ВЕСЕЛКА

Існує багато українських народних пісень, у яких яскраво відобразився природний народний гумор, відбилися кращі риси людини – розум, сила, спритність, дотепність, любов до праці, високі моральні якості. Це *жартівливі й сатиричні* пісні. Вони викривають і висміюють вади людей у житті й побуті.

Більшість із цих пісень танцювального характеру, виконуються соло або хором переважно в супроводі ансамблю народних інструментів. Ці пісні відзначаються жвавістю і простотою наспівів, чіткістю ритмів.

ЧИ НЕ ТОЙ ТО ОМЕЛЬКО Українська народна пісня

Не дуже швидко

Чи не той то О - мель-ко, чи не той то О - мель-ко,
що жне жи - то по - ма - лень-ко, по - ма - лень-ко?

Пригадай жартівливі пісні, де висміюються людські недоліки, наприклад ледарство, жадібність, вередливість та ін.

На Західній Україні популярні *коломийки*. Це невеличкі, найчастіше дворядкові пісні з текстами найрізноманітнішого змісту, із чітким і гострим ритмом переважно у жвавих і рухливих темпах.

Коломийка (на вибір).

Українські композитори часто звертаються до музичної народної творчості. На основі оригінальних народних творів вони створюють власні – так народжуються *обробки народних пісень*. Часто в обробках основна мелодія (тема) змінюється за допомогою додавання різних підголосків, інших голосів, зміни фактури, ритму, регістру та ін. Така музична форма називається *варіаціями*.

Схема форми варіацій

- Українська народна пісня «Ой що ж то за шум» (у виконанні народного хору); К. Мясков. «Варіації на дві українські теми».
- Порівняй різні виконання народної мелодії. Придумай назви творам образотворчого мистецтва.

Вередунів і ледарів було, звичайно, небагато. Наш народ дуже працьовитий, і тому велика кількість українських народних пісень розповідає про славних трударів – женців, пряль, шевців, гончарів і косарів.

- Українські народні пісні «Та орав мужик край дороги», «Вийшли в поле косарі».

С. Стародубцева

Н. Курій-Максимів

- Пригадай українські пісні про працю.

3. НАРОДНА ВЕСЕЛКА

Уяви: звичні предмети мають давню історію, яка почалася саме тоді, коли в руках людини опинився шматочок мокрої глини. Із цього вологого і пластичного матеріалу було легко виліпити будь-яку фігурку чи посудину. Після висихання глина ставала твердою, а потрапивши у вогонь, набувала міцності каменю.

Головним, неперевершеним винаходом у мистецтві кераміки став гончарний круг. Він дав можливість майстрові з одного шматка глини за допомогою обертових рухів швидко формувати гарний виріб. Мистецтво створення керамічних виробів отримало назву *гончарство*.

1. В. Джуранюк. Глечик. 2. Л. Нагірняк. Декоративна посудина. 3. В. Поліщук. Куманець. 4. Ж. Соловійова. Левиця. 5. З. Коломієць. Посудина «Сова». 6. Н. Ісупова. Посудина «Весняний птах»

 Які природні форми в оздобленні посуду ти впізнаєш? Поміркуй, для чого можуть слугувати такі предмети. До якого виду мистецтва належать ці вироби?

П. Цвілик. Двійнята   А. Микитюк. Трійнята   Н. Білик. Куманець

Здавна відомі так звані двійнята, трійнята або близнюки – горнятка, з'єднані між собою боками та ручкою зверху. Українці створили їх не для забавки, а для особливої зручності, щоб можна було брати із собою, наприклад у поле, відразу декілька різних страв.

Куманець є українським гончарним виробом, і його використовують як святковий посуд.

 Виліпи куманець та прикрась його кольоровим рельєфним візерунком (кольоровий пластилін, глина, пластика, стеки).

 Назви керамічні вироби, якими ти щоденно користуєшся. Як вони оздоблені?

4. УКРАЇНСЬКІ ВІЗЕРУНКИ

Українське народне танцювальне мистецтво тісно пов'язане з піснями. Українці – дуже співучий народ, і тому більшість танців народжувалися як пісні-танці, а вже потім їх почали виконувати як інструментальні твори.

Гопак – переважно чоловічий танець (груповий або сольний) швидкого або дуже швидкого темпу, відбиває силу, спритність, має мужній характер.

Козачок (або козак) – переважно масовий танець швидкого темпу; виконується парами, рядами, солістами.

В Україні також існували так звані сюжетні танці, в основі яких було зображення різних трудових процесів і явищ природи. Наприклад, «Швець», «Зіронька». Назви таких танців, як «Увиванець», «Плескач», походять від характерних фігурних рухів, які виконуються в них.

Одним з найпоширеніших у західних областях України є груповий чоловічий танець *аркан*. Подібно до гопака, у ньому виявляється сила, витривалість, відвага. Виконується він у колі, з різними фігурами, з топірцями.

Р. та Н. Федини.
Гуцульський танець з топірцями

Ю. Баликов.
Український танок

 Українські народні танці «Полісяночка», «Аркан».

 Охарактеризуй музику танців. Який загальний настрій створює кожен з них? Спробуй придумати танцювальні рухи до цих танців.

 Відеоряд із виконанням фрагментів танців.

*М. Романишин.
Свято*

Кожен народ має свої народні музичні інструменти. В українців є унікальні й неповторні, такі як, наприклад, кобза (бандура) і трембіта.

 Назви українські народні музичні інструменти, зображені на ілюстрації. Пригадай склад виконавців ансамблю «троїсті музики». Чому він має таку назву?

 Герої яких відомих мультфільмів грають на музичних інструментах?

4. УКРАЇНСЬКІ ВІЗЕРУНКИ

Українських музикантів і танцівників ми часто бачимо у красивому народному одязі.

Перший одяг з'явився дуже давно. Спочатку його виготовляли зі шкіри звірів, здобутих на полюванні, а пізніше – із лляних, вовняних, конопляних тканин. На території України ще в першому тисячолітті до нашої ери скіфи носили одяг, оздоблений сітчастими візерунками, колами, ромбами, хрестами. За часів Київської Русі князівське вбрання шили з дорогих тканин, а пізніше прикрашали вишивкою і коштовним камінням. Шапки вельмож обрамляли хутром, а на ногах вони носили червоні сап'янові чоботи.

Гармонійне поєднання між собою різних частин одягу і предметів, що його доповнюють, у єдиному стилі називають *костюмом*. Художніми засобами одягу є фактура тканини, колір та орнамент.

В. Тропінін. Українська дівчина

К. Трутовський. Біля тину

Як оздоблено український народний одяг?

Найдавнішим елементом народного одягу є сорочка. Особливості її оздоблення виявляються в розміщенні вишитого орнаменту на рукавах, комірці, нагрудній частині, подолі.

Кожному регіону України притаманний власний оригінальний підбір візерунків та кольорів вишивки.

 Які різновиди орнаментів використали майстри?

О. Вдовиченко.
Київ

І. Івасюк.
Гуцульщина

С. Ковальова.
Луганщина

 Придумай власний зразок орнаменту для вишивки одягу (білий або тонований папір, гуаш, пензлі).

 Що називають орнаментом? Який вишитий національний одяг зустрівся тобі і де? Назви особливості оздоблення українського одягу.

5. СТЕЖКАМИ СТОЛІТЬ

Україна має славетну історію, тож від покоління до покоління передаються в нашому краю оповіді про народних героїв та героїчні події. Раніше Україною мандрували сліпі музиканти – *кобзарі* та *лірники*, які своїми піснями творили літопис нашого народу.

Згадай, які ти знаєш українські народні пісні, що розповідають про народних героїв, знаменні події нашого народу.

ОЙ НА ГОРІ ТА ЖЕНЦІ ЖНУТЬ

Українська народна пісня

Ой на го - рі та жен-ці жнуть, ой на го - рі та жен-ці

жнуть, а по-під го-ро - ю я-ром-до-ли-но - ю ко-за-ки йдуть.

Ф. Гуменюк. Козак Мамай

О. Ковальчук. Козак Мамай

Історичні пісні – ніби живий документ історії. Вони оповідають про різні події в житті народу, зокрема про боротьбу за незалежність від усіляких загарбників, про видатних воїнів, полководців, і головне – про велику любов до Батьківщини.

Дуже багато українських історичних пісень присвячено часам існування козацтва, Запорозької Січі.

Одним із жанрів народної пісенної творчості, що висвітлював історичні події, були *думи*. Вони склалися в період національно-визвольних воєн українців. Думи виконували кобзарі – безпосередні учасники бойових походів і народних повстань. У тяжкі моменти життя країни вони гартували волю народу і піднімали його на героїчні подвиги.

За своєю будовою думи дещо відрізняються від пісенної куплетної форми. Це – розгорнуті розповіді у формі схвильованої патетичної музичної декламації – речитативу, наспівного декламування в супроводі кобзи, бандури. Розповідь розгортається досить вільно, широко, саме тому в думах немає однакових за будовою рядків вірша.

М. Михайлошина.
Кобзар

Українські народні пісні «Засвіт встали козаченьки», «Дума про козака Голоту» (фрагмент).

Про кого розповіли тобі ці твори? Який характер і настрої пісень? Як і хто їх виконує? Поміркуй, чому ці пісні містять велику кількість куплетів.

Спитай у своїх рідних, можливо, хтось із твоїх предків брав участь у славетних героїчних подіях. Поділись своїми відкриттями з однокласниками. Пригадай історичні пісні.

5. СТЕЖКАМИ СТОЛІТЬ

В усі часи деревина була улюбленим матеріалом для майстрів-різьбярів. Кожна порода дерева має свій особливий колір та неповторний малюнок. Дерев'яні вироби, декоровані різьбленими орнаментами, часто слугують для прикрашання оселі.

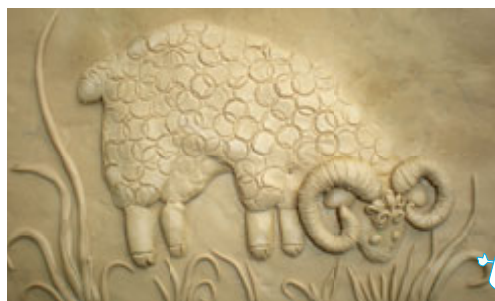
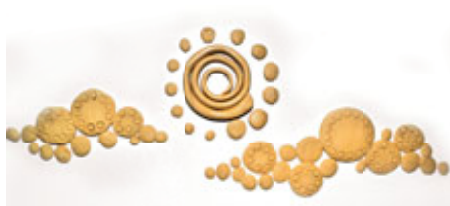
1. В. Швець. 2. А. Маркар'ян. 3. А. Колошин. 4. В. Маркар'ян.
5. Ю. Гусарчук. 6. Інструменти для різьблення

 Які види орнаментів переважають на поданих виробах? Пригадай, які зображення називають стилізованими. Для чого можуть слугувати ці вироби?

Існують різні види *різьблення*. Виконуючи контурне різьблення, задуманий малюнок прорізують по контуру зображення тонкими і товщими лініями. У геометричному різьбленні елементами орнаменту є трикутники, прямокутники, квадрати, ромби, кола, різні лінії. Для рельєфного різьблення майстри використовують стилізовані зображення рослин, птахів і звірів.

 Створи ескіз рельєфної композиції для оздоблення дерев'яного виробу (*глина, пластилін, пластика, стеки*).

 У вільний час зверни увагу на оздоблення ужиткових речей і поміркуй, як пов'язані форма виробу та його оздоблення.

6. НЕСКІНЧЕННИЙ РУХ У ПРИРОДІ

О. Збруцька.
Різдвяний вечір

Кожен народ має свої традиції, свята, обряди, звичаї. Усі вони творилися віками, тому їх зміст і культура – сама мудрість покоління, краса життя. Багата на них і українська земля.

Дуже багато обрядів пов'язано з рухом природи – календарем: весна, літо, осінь, зима. Тому пісні, що виконуються в цих обрядах, називаються *календарно-обрядовими*. До календарних пісень належать веснянки, купальські, жнивварські, колядки, щедрівки,

а також пісні, що виконуються у великі народні свята, – великодні.

Пригадай і виконай календарно-обрядові пісні. Наведи приклади інших подібних творів.

Хо - дить гар - буз по го - ро - ду,
пи - та - єть - ся сво - го ро - ду...

Ко-ляд, ко - ляд, ко-ляд-ни-ця, доб-ра з ме - дом па-ля-ни-ця,
А без ме - ду не та - ка, дай-те, дядь - ку, п'я-та - ка.

Вий-ди, вий-ди, со - неч-ко, на ді-до-ве по - леч-ко.

О. Кульчицька.
Веснянки на Гуцельщині

Т. Зеленченко. Ніч
на Івана Купала

Т. Голембієвська. Свято врожаю

? Які обряди представлено на ілюстраціях? Пригадай особливості їх виконання. Спробуй разом з друзями відтворити частину будь-якого з обрядів.

М/ф «Покрова-покровонько» (режисер А. Трифонова).

Досліди, які обряди традиційні для твоєї місцевості. Які пісні співають під час різних календарних свят?

6. НЕСКІНЧЕННИЙ РУХ У ПРИРОДІ

Зміна пір року, форм і кольорів природи знайшла своє відображення і в народному декоративному мистецтві, а найбільше в орнаментах.

Орнаменти можуть бути симетричні або асиметричні. Є орнаментальні композиції, що складаються з абсолютно однакових частин, кожна з яких схожа на дзеркальне відображення іншої. Такий вид симетрії називають дзеркальною симетрією. Елементи асиметричного орнаменту не схожі один на одного, проте майстер розміщує їх так, що вони об'єднуються в єдину композицію за змістом і кольоровим рішенням.

М. Приймаченко

А. Маркар'ян

Р. Скібін

Д. Король

Л. Вітковська. Осінні мрії

Г. Назаренко. Розпис

 Які з орнаментів є симетричними? Як ви це визначили? До якого виду декоративного мистецтва належать ці твори?

Для виконання складних декоративних композицій, наприклад, у колі, ромбі, квадраті, майстри використовують кальку і копіювальний папір. Таким чином вони можуть скопіювати і повторити один і той самий візерунок стільки разів, скільки потрібно. Такий спосіб називають копіюванням.

 Виконай ескіз для розпису декоративного тареля, який може прикрашати інтер'єр вашої школи, будинку дитячої творчості, лялькового чи кінотеатру (*простий олівець, кольорові олівці, фломастери, циркуль, лінійка, калька*).

 Де можна побачити симетричні орнаменти? Які предмети ними можна прикрасити?

7. ДО НАРОДНИХ ДЖЕРЕЛ

Довгий час твори музичного фольклору передавалися від покоління до покоління в усній формі. Пізніше пісні почали записувати фольклористи. Так завдяки цим людям до наших часів дійшла велика кількість українських народних мелодій.

Часто композитори перетворюють одноголосну народну мелодію у твір для різного складу виконавців, наприклад для хору, музичного інструмента або цілого оркестру. Так народжуються *обробки народних пісень*.

Широко відомими є обробки народних пісень для хору Миколи Дмитровича Леонтовича.

Хорова обробка М. Леонтовича (на вибір).

Н. Курій-Максимів. Ангельський хор

Який склад хору (чоловічий, жіночий, дитячий) виконує твір? Як змінюється пісня в хоровому багатоголоссі? Як розвивається музика (фактура, динаміка)?

Часто під час слухання великих інструментальних творів ми чуємо знайомі мелодії. Так композитори дають «нове життя» старовинним творам.

 Українська народна пісня «Верховино, світку ти наш»; *Г. Майборода*. «Гуцульська рапсодія» (*фрагмент*); «Засвіт встали козаченьки»; *М. Лисенко*. «Увертюра до опери "Тарас Бульба"».

 Як зазвучали пісенні народні мелодії в симфонічному виконанні? Чи змінився загальний настрій і характер творів під час їх обробки?

 Яка твоя улюблена українська пісня? Поміркуй, який народний музичний інструмент (або інструменти) ти обереш для її інструментального виконання.

 Проплескай ритми вивчених пісень.

 Виконай улюблені українські народні пісні.

7. ДО НАРОДНИХ ДЖЕРЕЛ

«Застеляйте столи та все килимами...» – співається в українській народній пісні. Погодьтеся, що саме народні килими ввібрали в себе всі дива української землі.

Ці витвори декоративно-ужиткового мистецтва тчуть на спеціальному верстаті. Під умілими руками майстра рівненько «вмоцнюються» кольорові нитки – червона біля чорної, зелена біля коричневої, жовта біля синьої. Такий вид мистецтва називають *килимарством*.

І. Гугик.
Килим. Коломия

Н. Саєнко.
Сад-виноград

 Поміркуй, чим килим відрізняється від інших тканих виробів – доріжок або рушників. Які декоративні елементи виткані на зображених килимах?

Традиційний для народного мистецтва образ калини втілили майстри на своїх килимах. Складається враження, ніби ця оспівана в сумних і жартівливих піснях рослина «розірвала» темряву і з'явилася перед глядачем як могутній символ життя і світла.

? Опиши декоративні елементи, виткані на килимах. Ці композиції є симетричними чи асиметричними?

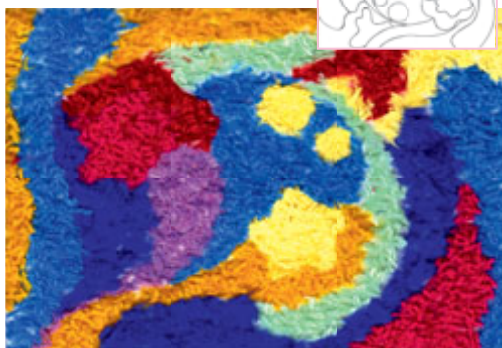
Є. Пілюгін. Намисто

Н. Бабенко. Калина

Створи власний килимок у техніці аплікації (заздалегідь підготовлені дрібно нарізані різнокольорові нитки, картонна або тканина основа, ножиці, клей).

Яким ти уявляєш казковий килим-літак? Які зображення на килимах можна побачити?

МИ ДІТИ ТВОЇ, УКРАЇНО!

1. СЛОВ'ЯНИ

Україна – багатонаціональна держава. На її теренах проживають представники різних народів і національностей: поляки, болгари, угорці, німці, євреї, росіяни, білоруси та інші.

Колись давно на території сучасної України жили слов'янські племена. Вони були пращурами багатьох народів. Саме це і пояснює подібність мови, звичаїв та традицій, фольклору та декоративно-ужиткового мистецтва.

У мистецтві українців, росіян і білорусів чимало спільного – музичні інтонації, кольори в оздобленні, народні ремесла, елементи танцювального і театрального мистецтва.

Російська народна пісня «Ой ты степь широкая...», білоруська народна пісня «Перепілонька».

Пригадай ліричну мелодію відомої тобі української пісні. Порівняй мелодії пісень. Що в них спільного?

Народні пісні білорусів і росіян розподіляються на жанри, подібні до жанрів українського народного мистецтва, – родинні (хрестинні, весільні, причитання), календарно-обрядові, землеробські (колядки, мясляні, купальські, жнивварські) пісні та ін.

Білоруська колядка «А у Свеце нам навина была»; російська колядка «Добрий тебе вечер, ласковий хозяин».

Російський композитор Михайло Глінка під впливом української мелодики написав пісні «Не щебечи, соловейку» та «Гуде вітер вельми в полі».

ГУДЕ ВІТЕР ВЕЛЬМИ В ПОЛІ Музика М. Глинки, вірші В. Забіли

Не швидко

Гу - де ві - тер вель - ми в по - лі, ре - ве, ліс ла - ма - є...

Пла - че ко - зак мо - ло - день - кий, до - лю про - кли - на - є.

Гу - де ві - тер вель - ми в по - лі, ре - ве, ліс ла - ма - є...

Ко - зак ну - дить - ся, сер - деш - ний, що ро - бить - не зна - є.

Спробуй прочитати вірші російською та білоруською мовами. Чи зрозумілі вони тобі? Алфавіти цих народів походять від старовинної абетки кирилиці (названа на честь святих Кирила та Мефодія), тому нам є зрозумілими ці написи. За бажанням придумай мелодію до одного з віршів.

«Калі ласка», «дзякуй»,
«добры дзень», –
Ветлівыя словы чую ад
людзей.
Ветлівымі словамі
трэба даражыць,
З ветлівымі словамі
лёгка жыць.
Тадзіяна Кляшторная

Добрыя слова не лень
Повторяць мне трыжды в день.
Толькі выйду за ворта,
Всім ідуцім на работу –
Кузнецу, ткачу, врачу –
«С добрым утром!» – я кричу.
«Добры дзень!» – кричу я вслед
Всім, ідуцім на обед!
«Добры вечер!» – так сустрачаю
Всех, домай спешащих к чаю.

О. Дриз

1. СЛОВ'ЯНИ

Народне мистецтво білорусів має багато спільного з українським. Білоруські майстри створюють надзвичайно гарні вишиванки, вироби з дерева, килими, іграшки.

 До якого виду мистецтва належать ці вироби? З якого матеріалу їх виготовили? Пригадай, які ще народні промисли ти знаєш.

Також білоруси славляться різноманітними виробами із солом'яного плетіння. Тут здавна використовували солом'яний посуд для зберігання продуктів, зерна, до Нового року плели «павуків», яких вважали родинним оберегом, а дітлахи завжди були раді солом'яним іграшкам.

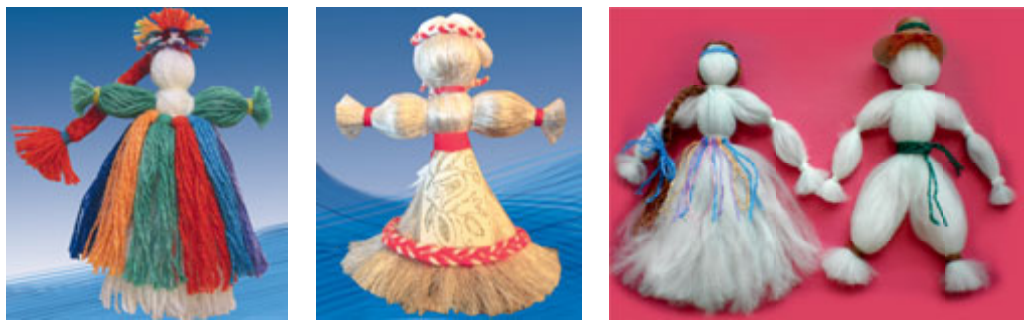

Мистецтво *соломоплетіння* не є простим, адже потрібно влітку, перед жнивими, зібрати якісну соломку

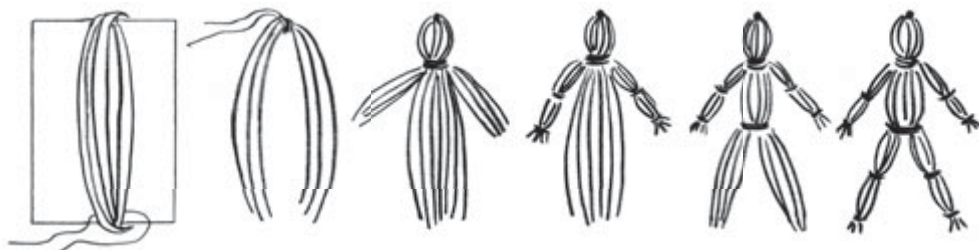

(бажано із жита) і правильно її висушити. Перед використанням солому замочують в окропі та забарвлюють у потрібний колір.

Ще один виріб має давню історію – лялька з ниток. Така лялька слугувала не лише як іграшка, а ще – як оберіг та захист від хвороб і нещастя.

Виготов ляльку з ниток (кольорові нитки, підручні матеріали, ножиці, клей).

Які види декоративно-ужиткового мистецтва ти знаєш? Придумай, з яких іще матеріалів можна виготовити іграшку.

2. СЛОВ'ЯНИ

Білоруський танець

Російський хоровод

В Україні давно побутують багато російських і білоруських народних танців. Їх назви часто походять від популярних народних пісень. Спершу це були пісні, під які виконували різні рухи, а в наш час вони існують і як суто інструментальні твори. Це білоруські танці «Крижачок», «Бульба», російські «Кадриль», «Бариня». Композитори використовували мелодії народних танців у симфонічних творах.

М. Глінка. Фантазія «Камаринська».

Охарактеризуй теми твору, в основі яких мелодії двох російських пісень – весільної і плясової камаринської.

Виконай фрагмент білоруської пісні-танцю «Бульба». Придумай танцювальні рухи.

Живо

Гар - ні, гар - ні буль - бу з пе - чы у тор - ба - чку
ды на пле - чы, у тор - ба - чку ды ня - сі —
ска - жаш дзя - куй, як з'я - си.

 Танці «Бариня», «Бульба», «Крижачок» та ін. (відеофрагменти).

 Пригадай, які ти знаєш українські народні танці. Порівняй білоруські та російські танці з українськими. Що між ними спільного?

Серед народних музичних інструментів в українців, росіян та білорусів багато спільних. Наприклад, колісна ліра, цимбали, скрипка, басетля (в українців – бас, або басоля) є водночас українськими й білоруськими народними інструментами. Подібні в росіян і білорусів народні музичні інструменти дуда, жалейка, гудок. Російські гуслі – струнний інструмент, подібний до цимбал, але це не ударний, а щипковий музичний інструмент. А свиріль подібна до нашої сопілки. Але є і своєрідні, наприклад балалайки, домри, гармошки.

 Варіації на тему «Светит місяць» у виконанні оркестру українських народних інструментів.

 Виконай ритм танцю «Крижачок». Які музичні інструменти ти обереш для його виконання?

 У різних джерелах поцікався народними танцями та музичними інструментами білорусів і росіян.

2. СЛОВ'ЯНИ

Серед величезної кількості різноманітних сувенірів складно не помітити дерев'яну ляльку, виготовлену так, що в ній може вміститися 3, 5, 7, 10 і більше таких самих за формою, але менших за розміром барвистих лялечок. Це – матрешка.

Свою назву матрешка отримала від одного з розповсюджених колись у Росії імен – Матрона. Під пензлем народних умільців на охайно виточеній з дерева голівці з'являлася хустинка, що огортала миле дівоче личко з гарними очима, усміхненим ротиком і рожевими щічками, а нижню частину ляльки прикрашали намальовані ручки і яскраво розписані сарафан із фартушком.

Дерев'яна
матрешка

Н. Паньків.
Матрешка-казка

Якою – симетричною чи асиметричною – є форма матрешки? Які геометричні фігури лежать в основі цієї ляльки? Назви елементи розпису матрешок, зображених на ілюстраціях.

Уяви, що сучасні технології дозволяють майстрам виготовляти матрешки, які містять у собі по 20 і навіть по 50 менших лялечок. Цікаво, що найбільша матреш-

ка, заввишки 30 метрів, створена в Монголії. Найменшу виготовив російський художник А. Коненко. Висота його найбільшої ляльки складає 5 мм, а найменша зростом трішки вища ніж 1 мм.

Площа Матрьошка
в Манчжурії

А. Коненко. Матрьошка
в кедровому зернятку

Сьогодні матрьошка є популярною, тому її форму часто використовують для створення різноманітних сувенірів, листівок і навіть книжок.

Створи обкладинку для книжки-сувеніру у формі матрьошки (картон, акварель, білило, гелеві ручки, ножиці). Розпиши обидві половинки матрьошки так, щоб у складеному вигляді вони утворювали єдине зображення.

Пригадай, для чого художники використовують лінію симетрії. Які ще образи можна вписати у форму матрьошки?

3. У ГОСТІ ДО ПОЛЯКІВ

Серед народів, що живуть на території України, численну громаду представляють поляки. Польський народ також є нащадком слов'ян. Але мова поляків дещо відрізняється. А от традиції та обряди подібні до українських – співають вони і веснянок, і жнивварських пісень. Святкують Зелені свята і різдвяно-новорічні, під час яких розігрується театральна вистава, подібна до українського вертепу.

ЖАЙВОРОНОК

Польська народна пісня

Український текст М. Яскулка

p Наспівно

У бла - ки - тне ле - ти не - бо, спі - вай, пта - шко, ти
спі - вай, нас ран - ко - ва стрі - не зір - ка, за - па - ла - є
з кра - ю в край. Не хви - люй - ся, ле - ти в не - бо...

Улюбленими танцями поляків є мазурка, краков'як і полонез. *Мазурка* – веселий, запальний народний парний танець, у якому немає раніше продуманих фігур, їх імпровізують партнери. *Краков'як* спочатку виконували тільки чоловіки парами, де один зображував лицаря, а другий – його зброєносця. Тепер танцюють у парі з дамою: вона – плавно, партнер – з різкими притупуваннями. У *полонезі* рухи танцюючих пар плавні, витончені, хода помірна і величава.

? Поміркуй, чи є в українському танцювальному мистецтві танці з подібними характеристиками.

💻 Відеозапис виконання мазурки чи краков'яка.

Мазурка >

Краков'як

Краков'як

Полонез

🎧 Ф. Шопен. Полонез (на вибір).

? Визнач основні ознаки полонезу (характер мелодії, темп, ритм та ін.).

Полонез написано в тричастинній формі, де крайні частини – 1-ша і 3-тя – відтворюють один настрій і характер, а середня, 2-га частина, є контрастною до них.

Схема тричастинної форми

Серед популярних народних музичних інструментів поляків є смичкові (скрипка, бас) і волинка (коза). Є і інструментальні ансамблі – «гуральські капели» (найтипівіший склад – 3 скрипки і бас), які виконують переважно танцювальну музику.

🔄 Пригадай, як називається український інструментальний ансамбль у складі трьох інструментів.

3. У ГОСТІ ДО ПОЛЯКІВ

Помандруймо на батьківщину поляків. Сьогодні Польща ознайомлює нас зі своєю *архітектурою*, у першу чергу, це величні храми – костьоли (так у перекладі з польської мови називаються церкви), міцні замки, розкішні палаци. Найбільше їх у містах Кракові та Гданську.

У різних містах України можна побачити костьоли і замки.

Опиши словами зображені споруди. Що називають архітектурою? Навіщо люди будували замки?

Палац Артуса. Гданськ

Підгорецький замок. Львівщина

Саме архітектура, уписана в природу, створює надзвичайно захопливу картину міста. Художники-живописці також увіковічують на своїх полотнах неповторне поєднання природи та старовинних споруд. Так з'явився *архітектурний пейзаж* – жанр образотворчого мистецтва, у якому основним є зображення міських чи сільських вулиць і будівель.

В. Микитенко. Київ. Костьол
Святого Миколая

І. Роп'яник.
Львів

? Що кожен художник зобразив на передньому, середньому й дальньому планах своїх картин? Порівняй колорит живописних композицій. Поміркуй і скажи, яким за формою та кольором ти уявляєш музей музики або художню галерею.

🎨 Створи архітектурний пейзаж, у якому відобрази будівлі свого міста чи села (акварель, гуаш, змішані техніки).

🔄 Назви жанр образотворчого мистецтва, у якому основним є зображення міських чи сільських вулиць, будівель.

4. НА ГОСТИНУ ДО УГОРЦІВ

Угорці – веселий і працьовитий народ зі своєю славною історією, звичаями, традиціями.

Дуже відомим угорським танцем є *чардаш*. Цей вогняний танок складається з двох частин: повільної, урочистої, яка супроводжує чоловічий танець у колі, та рухливої, що являє запальний парний танець.

ЧАРДАШ Мелодія народна

Гей, да-вай-те ра-зом з на-ми цей та-нок стан-цю-єм вправ-но!

То в о-дин-ці, то по - пар-но, до впо-до-би чар - даш нам.

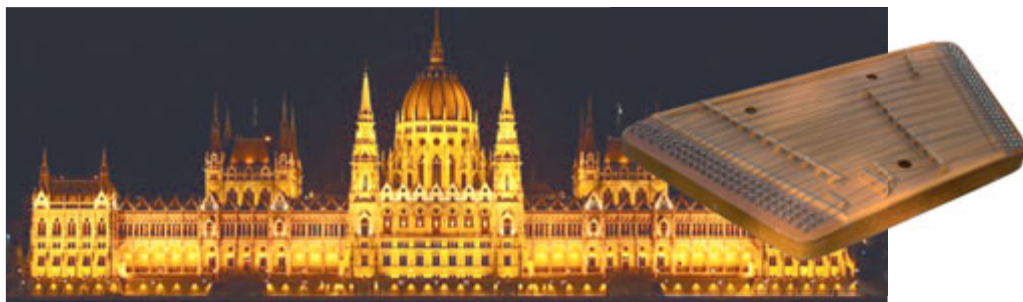
Італійський скрипаль і композитор Вітторіо Монті за мотивами угорських народних мелодій створив всесвітньовідомий «Чардаш».

В. Монті. «Чардаш».

Охарактеризуй, скільки музичних характерів розкрито в танці? У якій музичній формі написано твір?

Всесвітньо відомий угорський композитор Ференц Ліст зробив свої улюблені угорські народні мелодії відомими і знаними в усьому світі – на їх основі він створив 19 «Угорських рапсодій», які вже майже два століття захоплено слухають у різних куточках світу.

Німецький композитор Йоган Брамс, зачарований угорськими мелодіями, написав 10 «Угорських танців».

Чардаш

Й. Брамс. «Угорський танець» № 2.

Хто виконує твір? Охарактеризуй свої враження від музики танцю (темп, фактура).

Придумай мелодії на тексти угорських народних пісень.

1. Жваво, танцювально

4/4

Ве - се - ло жи - ве вів-чар, со - піл-кар, бай - кар, каз - кар.
Ось він став і за-спі-вав про кві - ту - чий рід-ний край.

2. Спокійно, наспівно

3/8

Пташ - ка від - лі - та - є, край наш по - ки - да - є,
Вми - ла - ся сльо - зо - ю: –Ждіть ме - не звес - но - ю.

Переклад з угорської Івана Петровція

У вільну хвилину поцікався, які музичні традиції та обряди існують в угорців, які проживають в Україні.

4. НА ГОСТИНУ ДО УГОРЦІВ

Будапешт – місто, в якому поєднані різні епохи. Цікаво, що багато років тому тут існувало кілька міст. На західному боці Дунаю – Буда і Обуда з розкішними палацами та замками, на протилежному, східному, боці – Пешт – місто ремісників та торговців. Пізніше три міста об'єдналися – так утворилася столиця Угорщини – Будапешт!

Вежа Бузогань.
Будапешт

Мукачівський замок

Поміркуй і скажи, навіщо люди зводили такі потужні споруди? Де їх будували і чому?

В Україні на Закарпатті є Мукачівський замок, де тривалий час жили представники королівської династії. Він отримав назву «Палáнок». Цю величну споруду збудовано на великому пагорбі, тому вона завжди була неприступною для ворогів.

Вулиці угорських міст дуже привабливі. Витворами мистецтва тут є навіть металеві ворота і вивіски. Мистецтво художньої обробки металу має назву *ковальство*. Неодноразово вдаряючи молотом по розпече-

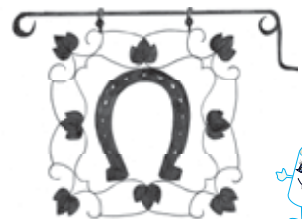

ній металевій заготовці, їй надають потрібних форми та розміру.

 Що ти впізнаєш на металевих виробах? Як художник створює стилізовані зображення природних форм?

 Створи власний варіант вивіски, решітки чи брами (*папір, фломастери*).

 Як називають мистецтво обробки металу? Які художні ковані вироби ти бачив? Як називають майстра, котрий їх створює?

5. ДРУЖБА І ДОСТЛУК

У дружньому колі різних народів і національностей, які проживають в Україні, значне місце посідають кримські татари – корінне населення Криму.

ДРУЖБА І ДОСТЛУК

Музика Л. Джемалядінової,
вірші М. Пугач, Л. Джемалядінової, Н. Кононенко

Дру-жить бджіл-ка з кві-та-ми, з пта-шко-ю-зо-ря.

Дру-жить лис-тя з ві-та-ми, з па-ру-сом-мо-ря!

Зем-лю зроб-лять каз-ко-ю стіль-ки доб-рих рук,

Крим зіг - рі-ють лас-ко-ю друж-ба і дост - лук!

Під час розучування пісні зверни увагу на ритмічний рисунок і намагайся точно його відтворювати.

Мистецтво кримських татар цікаве і самобутнє. Наприклад, тексти давніх татарських колискових відрізняються від колискових інших народностей: мати, заколисуючи дитя, звертається

не до нього, як зазвичай: «Спи, дитино, спи», – а до третьої особи з проханням піти геть з дороги і не заважати родинному щастю.

Пісні кримських татар співають *в унісон* (одноголосно). Якщо їх виконує кілька виконавців, то спів не розподіляється на голоси. Хорових підголосків, характерних для українських пісень, у кримських піснях не було. У Криму була розповсюджена професія чабана (пастуха) і тому існує багато *чабанських* пісень. Зазвичай їх співали вперемішку з грою на ховалі (свирілі пастуха).

Кримськотатарська колискова «Матур-бола»; народні мелодії у виконанні народних інструментів.

У чому особливість мелодій кримських татар?

Народній музиці кримських татар притаманні прикрашення мелодії, які надають їй характер «мережива». Інструментальна музика має два види – для супроводу вокальної музики на тому чи іншому інструменті і власне інструментальна.

Знайди схожі народні інструменти в українській і кримськотатарській народній музиці. Порівняй українську та кримськотатарську музику.

5. ДРУЖБА І ДОСТЛУК

Надзвичайно цікавим і різноманітним є мистецтво кримських татар. Рідна земля надихає майстрів на створення барвистих гобеленів, неповторної кераміки, «золотого» шитва, витончених металевих виробів, які стали широко відомі в усьому світі.

Ю. Тулупова.
Татарський гобелен

Р. Скібін.
Розпис по кераміці

Кримськотатарська
вишивка

 Які стилізовані мотиви використали майстри для створення гобелену, тарілі, прикраси? Які природні форми слугували основою для стилізації? Хто з майстрів використав контрастні кольори? Які кольори називають контрастними?

А. Асанов.
Пряжка для
жіночого
пояса

М. Чурлу. Танець

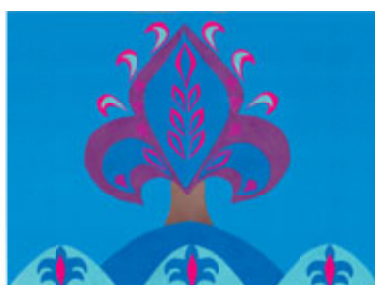
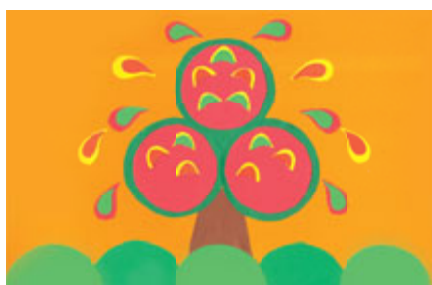
М. Чурлу. День і ніч

Е. Гусенов. Кримськотатарські орнаменти

Створи аплікацію за мотивами кримськотатарських орнаментів (кольоровий папір (тканина), ножиці, клей).

Назви відомі тобі види декоративно-ужиткового мистецтва. Які види мистецтва поширені у кримських татар?

6. РАДІЙМО З ГРЕКАМИ!

Пам'ятаєш мультфільми про аргонавтів, які мандрували в пошуках золотого руна? Аргонавти були представниками могутньої і славної країни – Еллади (Греції).

Давні греки, мандруючи морями, оселялися на нових землях. Так виникли міста Ольвія (поблизу Миколаєва), Херсонес (Севастополь), Пантикапей (Керч), залишки яких знайдено на півдні України. А греки до сьогодні проживають на території нашої країни, зберігаючи свою мову і культуру.

Щоб зрозуміти культуру цієї давньої країни, необхідно ознайомитися з її стародавнім і сучасним мистецтвом, музикою і танцями. Танець у Греції – це спосіб знайомства і спілкування. По-справжньому станцювати грецький танець можна, тільки перейнявшись його ритмом і відчувши єднання з усіма танцюристами через рухи і музику...

Найвідоміший грецький танець – *сиртакі*.

Сиртакі (відеофрагмент).

Спробуй відтворити танцювальні рухи сиртакі.

Сиртакі

6. РАДІЙМО З ГРЕКАМИ!

Неперевершеними пам'ятками грецького мистецтва є *мозаїки*. Такими зображеннями, виконаними з кольорових каменів візерунками, давні греки прикрашали підлогу та стіни приміщень. У Криму, в межах міста Севастополя, знаходяться руїни давньогрецького міста-держави Херсонесу. На його території археологи знайшли унікальну мозаїку, складену з кольорових камінців.

Артеміда-мисливиця

Фрагмент мозаїки з Херсонесу

Поміркуй, яке зображення називають мозаїкою. Які мозаїки ти вже бачив?

Сучасні майстри виготовляють свої мозаїки не лише з камення. Чудові мозаїчні композиції можна створити зі скляних кольорових кубиків – смальти, керамічних плиток, шматочків дерева, намистинок, гудзиків та інших матеріалів.

Поміркуй, якою мозаїкою можна оздобити доріжку в саду, підлогу в музичному залі, стіну в будинку творчості.

Мозаїки з різних матеріалів

Створи власну мозаїку. Самостійно обери матеріали для неї. Основою для твоєї композиції може слугувати пластилінова поверхня (основа будь-якої форми, пластилін, підручні матеріали).

З яких іще матеріалів можна виготовити мозаїчну композицію і які предмети було б доречно прикрасити мозаїкою?

ПЕРЕВІР СВОЇ ДОСЯГНЕННЯ

Завдання Лясольки

1. Уявно поєднавши пазли, назви жанри українських народних пісень. Наведи приклади.

2. Назви українські народні музичні інструменти. Які музичні інструменти інших народів представлені на ілюстрації?

3. Охарактеризуй народні танці та визнач, які з них українські.

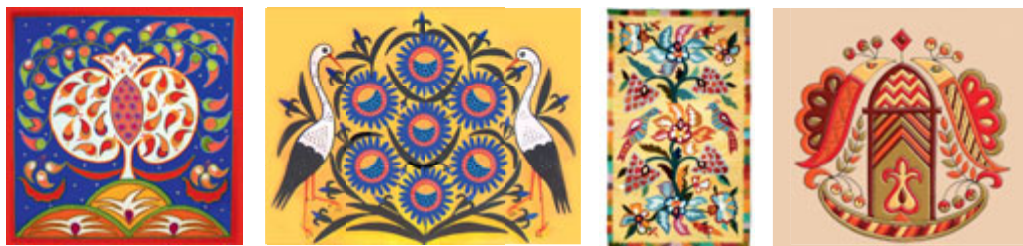

Завдання Барвика

1. Уявно склади пазли й отримай назви видів декоративно-ужиткового мистецтва.

2. Визнач симетричні та асиметричні композиції.

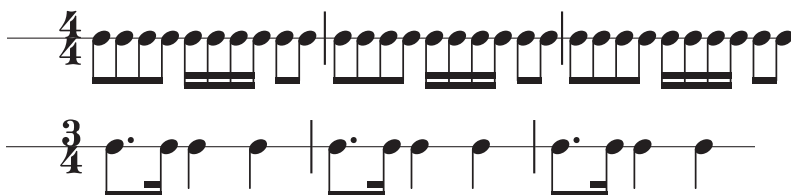
3. Які види орнаментів представлено на ілюстраціях?

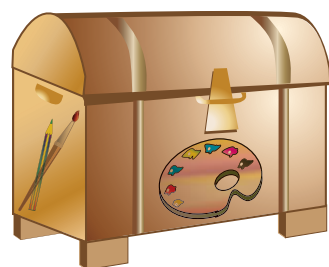
Завдання Лясольки і Барвика

1. За ілюстраціями в підручнику наведи приклади картин, які відповідають змісту музичного твору.

2. Поміркуй, як можна зображення ритмів танців «Крижачок» і «Мазурка» порівняти з орнаментом. Які народи вони представляють?

3. Розклади слова у відповідні мистецькі скрині. Які слова слід розмістити в обох?

тембр

гопак

стилізація

маска

інтонація

колорит

варіації

куплет

ритм

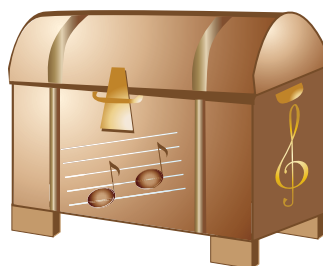
рельєф

мелодія

скульптура

динаміка

контраст

ПОДОРОЖІ КРАЇНАМИ І КОНТИНЕНТАМИ

1. НА ГОНДОЛАХ ПО ІТАЛІЇ

Завітаймо до країни, яка дала світові геніальних художників, скульпторів, архітекторів і музикантів. Це Італія – батьківщина опери.

Що таке опера? Наведи приклади.

САНТА ЛЮЧІЯ
Італійська народна пісня
Український текст О. Торгалова

У темпі вальсу, помірно *mf*

Ві - тер на мо - рі хвиль - ка - ми гра - є, В мі - ся - чнім
ся - йві чо - вен го - йда - є. Та не стра - шить ме - не
мо - ря сти - хі - я, Са - нта Лю - чі - я! Са - нта Лю - чі - я!

В Італії, у чудовому місті Венеція, народилися пісні з цікавою назвою *баркарóла* – пісня човняра. Замість звичних для нас вулиць Венецію пронизують канали, якими мандрують довгі човни – гондоли. У таких човнах і народжувалися плавні й наспівні баркароли – пісні, у супроводі яких завдяки особливому ритму відчувається мірне погойдування, ніби коливання на хвилях. Спів італійці часто супроводжували грою на народному інструменті *мандоліні*.

Композиторам різних країн дуже подобався м'який пісенний ритм баркароли – так народжувалися вокальні й інструментальні баркароли.

Н. Паганіні. Музика для мандоліни (баркарола); М. Лисенко. Баркарола.

Чи відповідає характер музики назві? Поясни свою думку.

Одним з популярних італійських танців є *тарантэла*. Це запальний танок у тридольному метрі та швидкому темпі, що виконується соло чи в парі під супровід мандоліни, гітари, кастаньет, бубна та інших ударних інструментів.

Тарантела (відео).

Проплескай ритм тарантели.

А. Ромаков.
Танцівниця тарантели

Д. Спірос.
Гондольєри на заході сонця

Порівняй прослухані українські та італійські мелодії.

1. НА ГОНДОЛАХ ПО ІТАЛІЇ

Італію вважають однією з найкрасивіших країн світу. Створені італійцями архітектурні споруди, живопис, скульптура, музика і досі зачаровують людство.

Є в цій країні єдине у світі місто на воді. Це – Венеція. Найвідоміші художники з усього світу відтворювали на живописних полотнах її красу і неповторність.

Р. Фіналь.
Нічна Венеція

С. Потіха. Понте
дей Фрарі. Венеція

Які кольори використали художники для зображення дня і ночі у Венеції?

У Венеції щорічно проводять *карнавали* – веселе дійство, у якому беруть участь люди в незвичайних масках та яскравих костюмах. Карнавал запровадили італійці для відзначення свята завершення зими й приходу весни. Уявіть, що сотні, а то й тисячі людей одягали власноруч виготовлені костюми, ховали свої обличчя під масками і поринали у світ веселощів та святкових гулянь. Головною персоною був «король», який посідав почесне місце і був оточений численними «масками». Сьогодні

учасники карнавалу використовують різноманітні тканини та прикраси для створення якогось веселого або задумливого романтичного образу.

Карнавал у Венеції

 Розглянь зображення людей у карнавальних масках. Які, на твою думку, образи створили учасники свята?

Карнавальні маски зазвичай виготовляються на всю величину обличчя людини і відображають настрої їхніх власників.

 Поміркуй, які емоції можна передати за допомогою маски?

 Створи ескіз загадкової карнавальної маски (*кольоровий картон, фарби, різні додаткові матеріали (фольга, блискучі акрилові фарби тощо), пензлі різної товщини*).

 Розкажи про свого героя карнавалу, для якого ти створив маску.

2. ПОДОРОЖ ДО АВСТРІЇ ТА НІМЕЧЧИНИ

Хореограф-снігопад завітав в зимовий сад,
Вітер взяв в помічники та й до танцю залюбки.
Під повільне «раз, два, три» сніжок падає з гори.
Як маленькі балеринки вальс танцюють всі сніжинки.
Лариса Шевчук

 Подумай, якою може бути музика до цього вірша. Спробуй створити пісеньку.

В. Первунинський.
Під звуки вальсу

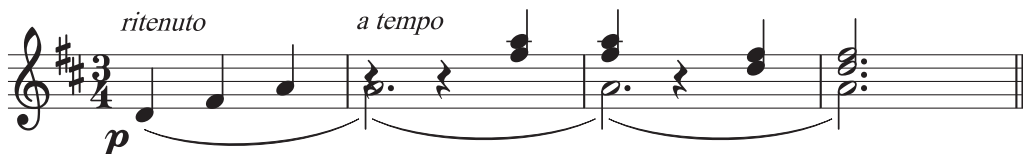
Вальс – всесвітньо відомий танець, який із захопленням танцюють уже понад 200 років! А попередником вальсу був *лендлер* – німецький і австрійський народний танець, повільний і величавий, в основі якого лежить кружляння пар. Тож помандруймо на батьківщину вальсу...

 Л. Бетховен. Лендлер.

 Й. Штраус. Віденський вальс (відео).

 Розкажи про свої враження від побаченого і почутого.

Завдяки особливому тридольному метру вальс завжди можна розпізнати з-поміж інших танців. Він має *тричастинну* музичну форму.

В Австрії та Німеччині відбувалися вечірні чи нічні концерти, що в літній час влаштовувалися в садах

заможних родин. Можливо, саме для такого свята австрійський композитор Вольфганг Амадей Моцарт створив «Маленьку нічну серенаду». Цей твір невеликий за розмірами, але скільки в ньому краси, радості, свята!

В.А. Моцарт. «Маленька нічна серенада». (Рондо).

Охарактеризуй прослухану музику.

Твір побудовано таким чином, що один і той самий мелодичний фрагмент повторюється через певний проміжок часу. Музика ніби рухається по колу, раз у раз повертаючись до одного й того самого музичного фрагмента. Така музична форма називається *рондо*.

Особливість форми рондо в тому, що головна тема (рефрен) звучить декілька разів без змін, чергуючися з різними за мелодією, ритмами, гармонією, фактурою епізодами.

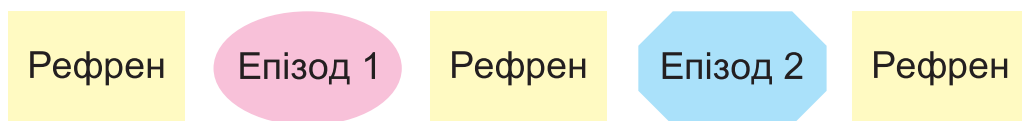
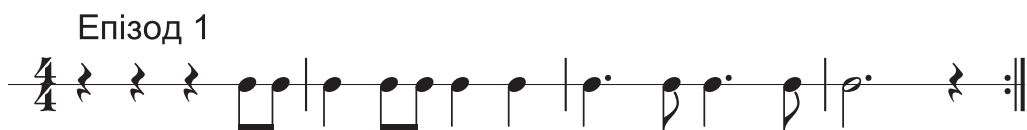

Схема форми рондо

Порівняй форму рондо з тричастинною формою та варіаціями. Разом з друзями придумайте ритмічну імпровізацію, що нагадає форму рондо. Початок може бути таким:

У вільний час поцікався, у яких мультфільмах і кінофільмах герої танцюють вальс.

2. ПОДОРОЖ ДО АВСТРІЇ ТА НІМЕЧЧИНИ

З давніх-давен німецькі та австрійські майстри надавали особливого значення виготовленню годинників. Дуже часто їх вироби були оздоблені золотом, сріблом, коштовним камінням і нагадували справжні твори ювелірного мистецтва. Частина їх знаходиться в Дрезденському палаці, у найбільшій у Європі скарбниці.

Ювелірне мистецтво – виготовлення прикрас, предметів побуту, зброї переважно з дорогоцінних металів і часто в поєднанні з коштовним камінням. Зверни увагу на те, що нерідко, поглянувши на такий багато оздоблений годинник, ми можемо розповісти цілу історію.

? Чому ці годинники належать до творів ювелірного мистецтва?

Німецькі майстри понад 300 років тому вперше виготовили годинник, який відбиває години звуком, схожим на кування зозулі. Найбільший у світі годинник із зозулею був занесений у Книгу рекордів Гіннеса і знаходиться в німецькому місті Шонах.

В одному з найстаріших будинків столиці Австрії – Відня розміщено музей годинників, який нараховує близько тисячі баштових, підлогових, камінних, настінних, кишенькових, наручних та інших годинників. Одним із символів Відня є «годинник, що танцює». Така його назва пов'язана з тим, що за добу на ньому змінюється 12 фігурок найвідоміших персон в австрійській історії.

Годинник, що танцює,
Анкерур

 Які види мистецтва поєднують майстри годинникової справи? Яке оздоблення ти обереш до годинників круглої, квадратної, овальної форми?

 Розроби свій варіант годинника. Його форма та оздоблення можуть бути нав'язані казковою музикою німецьких та австрійських композиторів.

 Які види годинників ти знаєш? Як вони оздоблені?

3. ФРАНЦІЯ – КРАЇНА ПАЛАЦІВ, ТЕАТРІВ І МУЗЕЇВ

Невідомий художник.
Менует при дворі
Людовіка XIV

«Прекрасна», «чарівна» – саме ці слова чуєш, коли йдеться про Францію. І справді, ця країна протягом багатьох століть залишається країною замків, батьківщиною королів, відважних лицарів і чарівних казок.

А пам'ятаєш Попелюшку – героїню відомого твору французького казкаря Шарля Перро? Вона дуже любила танцювати!

У Франції розквітло мистецтво балету. А мова хореографії й до сьогодні – французька.

Ж.Ф. Рамо. Менует з опери-балету «Галантна Індія».

Розкажи про виконавців танців, їхні рухи, костюми. Пригадай відомі тобі балети. Чим балет відрізняється від опери?

Одним з популярних танців був *мену́ет* — старовинний французький танець, під час виконання якого здійснювалося багато реверансів (шанобливих поклонів), адже його танцювали перш за все король і королева.

Ж.Ф. Рамо. Менует (виконання на клавесині).

Охарактеризуй цей твір. Уяви виконавців твору та їхні танцювальні рухи.

Виконай ритм менуету на одному з ударних інструментів.

ПАСТУХ

Французька народна пісня

Гра-є, гра-є пас-ту - шок, кли-че вів-ці на лу - жок.

Тіль-ки не-бо за-па-ла-є, візь-ме хлі-ба він та й гра-є:

«Ту-ру - ту-ру, та-ра - ра» - чу-ти з на-шо - го дво - ра.

Музична форма цього твору – *одночастинна*, вона відтворює один музичний образ і характер. Виконайте пісню канонем.

В.-А. Моцарт. Варіації на тему французької народної пісні «Пастух».

Що відбулося з народною пісню у творі Моцарта? Як називається форма музичного твору, де основна тема, завдяки різним змінам (мелодії, ритму, гармонії, фактурі), з'являється у новому варіанті, у новому «вбранні», не втрачаючи істотних рис?

Створи варіації, використовуючи різний супровід до куплетів улюбленої пісні.

Клавесин

3. ФРАНЦІЯ – КРАЇНА ПАЛАЦІВ, ТЕАТРІВ І МУЗЕЇВ

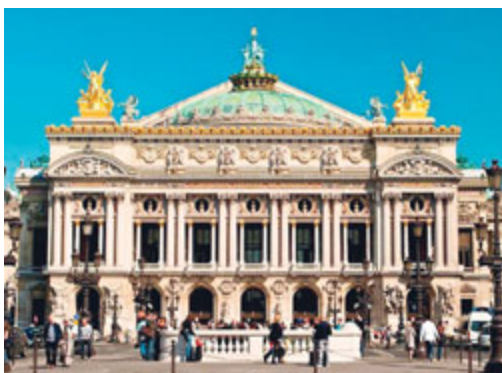
Безліч старовинних і прекрасних замків, палаців, соборів побудовано на території Франції. Уся чарівність і краса цієї країни злилися воедино в її столиці – Парижі. Париж має такі розкішні *архітектурні споруди*, як королівські палаци та собори, Тріумфальна арка і Лувр, що був побудований як палац французьких королів, а сьогодні – це один з найбільших у світі музеїв мистецтв.

Тріумфальна арка

Версаль

Паризька опера

Лувр

Символ Парижа – Ейфелева вежа – висока металева споруда, названа на честь свого конструктора Густава Ейфеля.

Ж. Сьора.
Ейфелева вежа

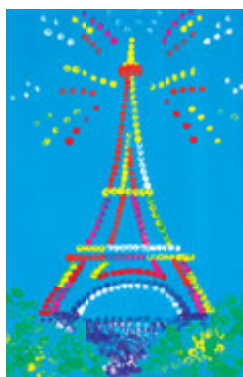
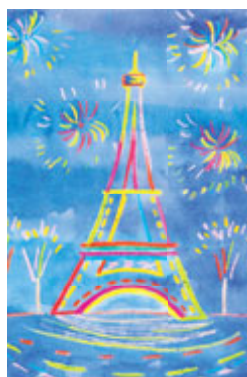
Л. Афремов.
Париж моєї мрії

М. Васильченко.
Париж

 До яких видів образотворчого мистецтва належать ці твори? Розкажи, як по-різному кожен із художників «побачив» Ейфелеву вежу.

 Створи листівку «Вітання з Парижа» (папір або картон білого кольору, воскові олівці, акварель, гуаш, пензлі, вода).

 До якого виду мистецтва належать листівки? Які споруди є або можуть стати візитівкою твого населеного пункту чи регіону?

4. ВІДПОЧИНОК І РОЗВАГИ АНГЛІЙЦІВ

А чи можеш ти назвати найрозповсюдженішу у світі мову? Маленька підказка: цією мовою розмовляють багато мультиплікаційних героїв, а також це мова комп'ютерів. Звичайно ж, це англійська. А батьківщина її – одна з частин Великої Британії – Англія. Там з'явилися відомі літературні герої: Меррі Поппінс, Гаррі Поттер. А ще там і сьогодні живуть справжні королева й принци. От така цікава країна!

ХЛОП! ХЛОП!

Англійська пісня-гра

Український текст О. Торгалова

f Енергійно

Хлоп, хлоп, ну-мо всі плес-ка - ем в до - ло-ні!

Туп, туп, ну-мо всі ту - па - ем но - га - ми!

(Групова робота). Виконайте пісню канонем. Дотримуйтеся правил співу в ансамблі.

В Англії та інших країнах при дворах королів та інших знатних осіб проходилися бали. Це була урочиста подія, яка супроводжувалася музикою, танцями, строгими правилами поведінки. На ці розкішні святкування придворні з'являлися в дорогому парадному вбранні. Майже всі танці супроводжувалися поклонами і реверансами.

Спеціально для балів створювали *танцювальні сюїти*, у яких чергувалися танці з різною швидкістю виконання.

Жига – старовинний сольний або парний народний танець у швидкому темпі.

Б. Бріттен. «Жига»; Й.С. Бах. «Англійська сюїта № 2 ля мінор».

 Визнач характерні особливості танцю жига (мелодія, темп, форма). Слухаючи сюїту, уяви, по можливості, зобрази танцювальні рухи виконавців.

Створи ритмічну імпровізацію «Сюїта ритмів». Виконай ритми у відповідному темпі. За бажання придумай танцювальні рухи.

Повільно

Жваво

Помірно

Швидко

По сусідству з Англією є країна Шотландія, де дуже популярні оркестри волинкарів. В Україні подібний інструмент називається коза.

Ансамбль волинкарів

Волинка

 Музика у виконанні оркестру волинкарів.

 Як чергуються танці в сюїті?

4. ВІДПОЧИНОК І РОЗВАГИ АНГЛІЙЦІВ

Королівський Ботанічний сад
«Кью Гарденз»

Садиба
«Уоддесдон Манор»

У столиці Англії – Лондоні є багато парків і садів, у яких поєднується природа з фантазією митців. Створення англійського саду зі звивистими доріжками, озерцями та композиціями з рослин – теж мистецтво, що має назву *ландшафтний дизайн*.

На всесвітньо відомій Королівській виставці квітів у Челсі щороку митці представляють тисячі прекрасних композицій із живих та зрізаних квітів.

Яка роль у цих садах відведена деревам та квітам? Уяви мелодію води чи звучання струн арфи в англійському саду.

Свято квітів у Челсі

Дж. Харбон

М. Брум

С. Кеннеді

 Яку форму мають квіти, намальовані художниками? Яку картину називають натюрмортом?

Щоб намалювати квіти, спочатку треба зобразити контур форми для бутонів та стебелець, потім додати деталі й розфарбувати букет.

 Намалюй власну квіткову композицію (білий або тонований папір, акварель).

 Розкажи про парки чи сади, в яких ти побував/побувала.

5. БАТЬКІВЩИНА ФЛАМЕНКО

І. Фішбах. Гітарист

Сьогодні ми помандруємо до Іспанії – батьківщини гітари, серенади та запальних, яскравих танців.

Упродовж багатьох віків гітара була невід'ємною частиною побуту іспанців. Без неї просто неможливо уявити іспанське життя. Батьківщина гітари невідома. Можливо, цей музичний інструмент прийшов до нас із Давньої Греції, але другу батьківщину він здобув в Іспанії, звідки гітара розповсюдилася по всій Європі.

І. Альбеніс. «Легенда» (гітара).

Дай характеристику цій музиці. Поміркуй, чи може виконавець-початківець виконувати цей твір. Поясни.

Теплими іспанськими ночами під супровід гітари або мандоліни звучали *серенади* – вітальні пісні, які виконували юнаки або чоловіки під вікнами коханої. Серенадами називали також інструментальні твори для оркестру – сюїти (наприклад, «Маленька нічна серенада» Вольфганга Амадея Моцарта).

М. де Фалья. Симфонічні картини «Ночі в садах Іспанії» (фрагмент).

Поміркуй, чому композитор назвав твір «симфонічні картини».

В Іспанії існує особливий вид музичного мистецтва – *фламенко*. У перекладі з латини це слово означає «вогонь, полум'я»; з арабської – «мандрівна людина»; з іспанської –

Виконавці фламенко

назва птаха фламінго, або «фламандський, циганський». У цьому слові (а точніше – манері виконання музики і танцю) відображені і полум'яний характер іспанської душі, і граційність танцювальних рухів. Фламенко поєднав особливу танцювальну ритмічність і пластичність, пристрасний сольний спів, інструментальний супровід гітари, кастаньєт і колективне плескання в долоні.

 К/ф *К. Саурі*. Іспанський танець «Фламенко» (фрагмент).

Дуже яскраве і колоритне танцювальне мистецтво Іспанії. Іспанські народні танці – сарабанда, хабанера, болеро та інші – виконували під незмінний супровід гітари, кастаньєт, бубонців.

Виконавиця на кастаньєтах

 М. Равель. «Павана».

 Відтвори ритм іспанського танцю болеро. Поімпровізуй різні ритмічні рисунки.

 Що тебе зацікавило в мистецтві іспанського народу?

5. БАТЬКІВЩИНА ФЛАМЕНКО

Ф. Сан-Клементе.
Фламенко

Л. Афремов.
Пристрасть танцю

І. Брянцева.
У ритмі фламенко

Іспанія – прекрасна сонячна країна, яка має безліч пам'яток культури, славиться давніми художніми традиціями. На самому півдні Іспанії, в Андалусії народився фламенко – один з найкрасивіших народних танців світу. Художники завжди намагалися передати кольором чи лінією запальний характер танцю і граційність його виконавців.

 До яких видів мистецтва належать ці твори? У яких композиціях акцент зроблено на фігуру танцівниці, настрій, лінію, грацію? Якими є ці композиції – динамічними чи статичними?

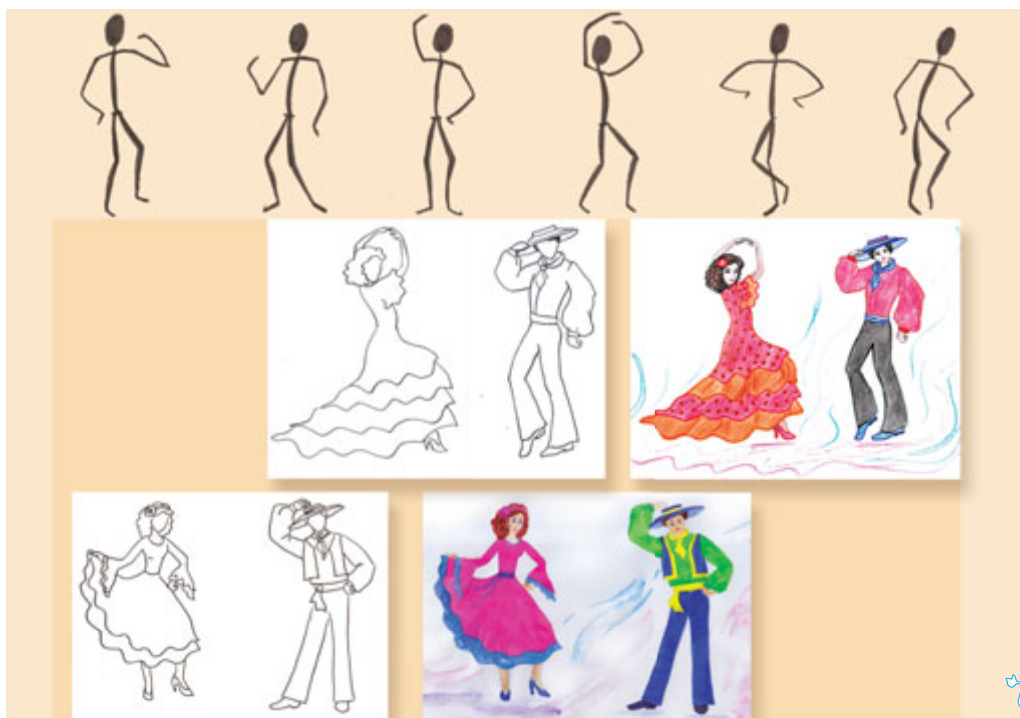
Ти теж можеш відтворити іспанський танець. Для цього варто пригадати, як побудувати на площині зображення фігури людини, яка рухається.

Створи графічну композицію «Іспанський танець» (зображення людей у русі) (білий або тонований папір, простий олівець, кольорові крейди).

Фламенко

Що ти розповіси друзям про фламенко? Яку композицію називають динамічною?

6. КАЗКОВИЙ СВІТ

Згадай казкового героя Аладдіна і його пригоди з чарівною лампою та Джином, Алі-Бабу та сорок розбійників, тисячу і одну ніч Шехерезади... Це все герої цікавих арабських казок. От і ми спробуємо сьогодні поринути в цей чарівний і загадковий світ...

КАЗКОВИЙ СВІТ

Музика М. Ведмедері, вірші Н. Бонь

Не поспішаючи

У каз-ці ви-гад-ка жи-ве і щи-ра

прав-да. В ній пов-но при-стра-стей, не-зві - да - них до -

ріг, ве - се - лки квіт - нуть в ній, іск-рять - ся зо - ре -

па-ди, щоб ди - ву - ва - тись ни - ми ко-жен зміг.

Під час виконання твору зверни увагу на чистоту інтонації – складні фрагменти мелодій проспівай окремо в повільнішому темпі, усвідомлюючи, як рухається мелодія.

Араби приписують музиці особливі, навіть чарівні властивості. Арабська мудрість говорить, що музика приручає диких звірів і зачаровує людське серце. Арабська музика одноголосна, але мелодії оздоблені різноманітними прикрасами.

 Арабська народна мелодія.

Багато композиторів різних країн захоплювалися музикою Сходу. І народжувалися твори, в яких використовувалися ритми, інтонації мелодій, характерні для цієї музики.

 Е. Гріг. Сюїта «Пер Гюнт» (Танець Анітри).

 Як ти гадаєш, які рухи виконує танцівниця під цю музику? Поясни. Як тобі в цьому допомогла музика? Уяви, яка музика звучить на картині.

 Які твої враження? Використовуючи додаткові джерела інформації, знайди відомості про музичні інструменти, зображені на ілюстрації.

6. КАЗКОВИЙ СВІТ

Серед видів східного мистецтва значною популярністю в усьому світі користуються килими, які віртуозно виткані вручну і відрізняються надзвичайним багатством кольорів і своєрідністю візерунків.

Турецький килим

Персидський килим

 Які види орнаменту (рослинний, геометричний) переважають на кожному з килимів?

В арабському мистецтві орнамент, що складається з геометричних і стилізованих рослинних візерунків, називають *арабською*.

Зразок орнаментів у східній архітектурі

На стінах і куполах своїх храмів арабські майстри створювали в техніці мозаїки складні симетричні орнаменти з геометричних або стилізованих квіткових мотивів.

Особливості арабського мистецтва використовують і художники, які ілюструють книжкові та мультиплікаційні історії про Синдбада-мореплавця, Аладдіна та чарівну лампу, Алі-Бабу та сорок розбійників, а також розробляють декорації до спектаклів за мотивами східних казок.

Р. Бадроссама

І. Білібін

Л. Каре

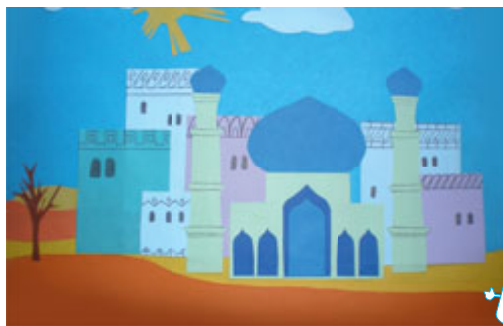
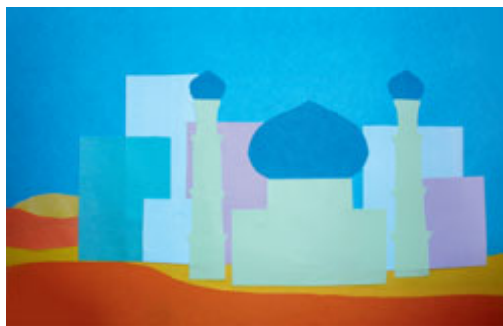
 За якими ознаками можна визначити, що ці ілюстрації створені до арабських казок. Якими ти уявляєш декорації до вистави «Алі-Баба і сорок розбійників»?

У вишивках та аплікаціях мистці поєднують елементи архітектурних споруд і рослинні мотиви.

 Створи в техніці аплікації композицію за мотивами арабських казок (картон, кольоровий папір, ножиці, клей).

Ю. Тулупова. Бахчисарай

 Які види орнаментів найпопулярніші в арабському мистецтві? Що має знати художник-декоратор перед оформленням вистави «Подорожі Синдбада-Мореплавця»?

7. НЕПОВТОРНІ ІНДІЙСЬКІ ВІЗЕРУНКИ

В Індії музика вважається божественним мистецтвом, яке має великий вплив на людину.

«На Початку було слово. І слово це було музикою» – так говорять давні священні індійські книги.

М. Римський-Корсаков. Опера «Садко» («Арія індійського гостя», фрагмент).

Яким ти уявляєш «індійського гостя»? Як музика розповіла тобі про це? Пригадай, що таке імпровізація.

Спів індійського виконавця дуже важко записати, адже це – імпровізація. Часто він звучить під супровід ситара.

Виконавиця на ситарі

Виконай фрагмент індійського танцю «Місяць» із рухами.

МІСЯЦЬ

Індійська народна пісня-танець

p *Повільно*

Ма - му про-шу: «Мі-сяць ти по-да-руй».

Сві - тить він вда - ле - чи - ні кра-є - ви - ду.

Ма - му про-шу: «Мі-сяць ти по-да-руй».

Танець в Індії має також особливе магічне значення. Від інших танців світу він відрізняється тим, що кожним своїм рухом, жестом, мімікою танцівник «веде розповідь». Різноманітні положення рук і ніг, міміка обличчя мають своє значення. Наприклад, поєднані разом пальці рук означають дружбу.

Індійський танець.

Охарактеризуй костюми виконавців. Як танцівники рухаються, співають? Які особливості танцювальної мелодії? Як ти опишеш або зобразиш мелодію індійської пісні? Порівняй.

Самостійно поцікався індійським мистецтвом танцю.

7. НЕПОВТОРНІ ІНДІЙСЬКІ ВІЗЕРУНКИ

Живим музеєм називають одну з найбільших країн світу – Індію. Храми Давньої Індії – це велетенські споруди, повністю висічені в масиві скель і майстерно прикрашені рельєфними зображеннями. Індійська скульптура завжди вирізнялася динамічними композиціями і виразними образами. Саме індійські народні майстри почали створювати розписи на тканині, винайшли метод друку на тканині, подарували світу точковий декоративний розпис, винайшли стиль прикрашання підлоги кольоровим піском.

Назви види мистецтв, до яких належать ці твори.

Багато століть тому в Індії виник різновид індійського образотворчого мистецтва мадхубані. Це чіткі яскраві настінні розписи, якими прикрашали інтер'єри індійських будинків.

Індійський розпис мадхубані

? Які образи створили майстри настінного розпису? Зображення на них реалістичні чи декоративні? Яку назву має декоративне узагальнення природних форм?

Створи малюнок для настінного розпису магазину іграшок, дитячого розважального центру, зоопарку (білий або тонований папір, кольорові олівці (крейди), фломастери).

Порівняй індійські та українські розписи, використовуючи ілюстрації підручника.

8. СХІДНІ МОТИВИ

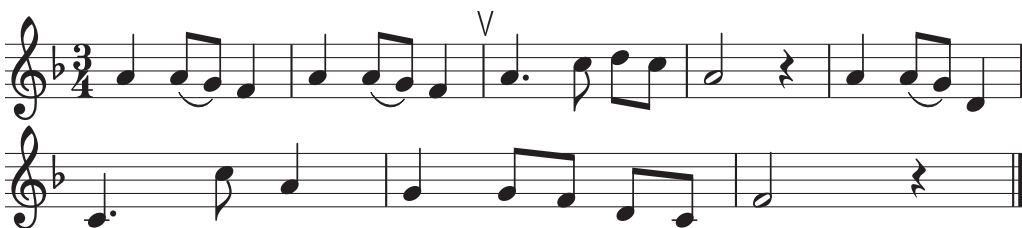
Мандруючи далі, ми ознайомимося із цікавим і самобутнім мистецтвом Китаю.

Китайську музику вирізняють характерні інтонації. В їх основі – особливий музичний лад – *пентатоніка*. Багато композиторів, щоб передати колорит китайської музики, використовували звукоряд пентатоніки.

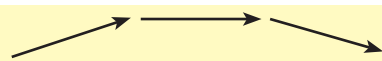
 Пригадай особливості музичних ладів мажор і мінор. Поімпровізуй чорними клавішами фортепіано, щоб відчуті особливості ладу пентатоніка.

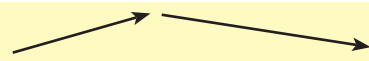
ГБІСКУС

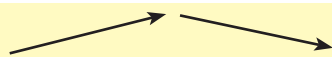
 (Робота в парах) 1. Придумайте текст до поданої народної мелодії про квітку гібіскус у різний час доби (уранці, удень, увечері). Виконуючи пісню, передайте різні настрої куплетів пісні, уявляючи їх у різній кольоровій гамі.
2. Придумайте мелодію до вірша Цюй Юаня, орієнтуючись на схеми.

Навесні цвітуть орхідеї,

а восени – хризантеми.

Квіти цвітуть, цвітуть...

Китайці грають на музичних інструментах, зроблених з каменю, шовку, бамбука, дерева, металу, шкіри, гарбуза й глини. Королевою інструментів вважається *цінь*. На ньому грають, доторкуючись кінчиками пальців до струн. Китайці вважають, що звуки цього інструмента допомагають удосконалювати розум і спрямовувати свої бажання на добро.

Виконання на цінь.

Китайська народна мелодія; П. Чайковський. Китайський танець «Чай» з балету «Лускунчик».

Цінь

Ті, хто слухають цінь

Поміркуй, який український музичний інструмент нагадує цінь.

8. СХІДНІ МОТИВИ

З давніх часів мистецтво Китаю приваблювало незвичністю архітектури, живописних образів і особливою манерою виготовлення предметів ужитку. Серед властивих Китаю орнаментальних мотивів майстри надають перевагу зображенню драконів з панцирем та крилами. Такі істоти є символом сили, добра, змін.

Одним з найяскравіших видо-вищ є свято ліхтарів, яким завершують відзначення Нового року в Китаї. Напередодні свята вулиці та будинки прикрашають ліхтарями різноманітних форм та кольорів. А з настанням вечора все навколо спалахує тисячами кольорових яскравих вогників.

Свято ліхтарів у Китаї

 Ліхтарі яких форм та кольорів можна задіяти у святі? Як можна декорувати такі ліхтарики і які художні техніки слід для цього використати?

Традиційно такі ліхтарики мають літати, тому їх виготовляють з легких матеріалів – паперу чи тканини на дерев'яній основі.

Китайські майстри часто виготовляють ліхтарі у формі різних міфічних або існуючих тварин та розмальовують свої вироби фарбами або прикрашають витинанками.

 Придумай і виготов власного ліхтарика, який би символізував удачу і радість (*кольоровий папір, картон, гуаш, ножиці, клей*).

 Придумай форми ліхтариків, якими можна прикрасити святкову новорічну кімнату, сцену.

9. РИТМИ І КОЛЬОРИ АФРИКИ

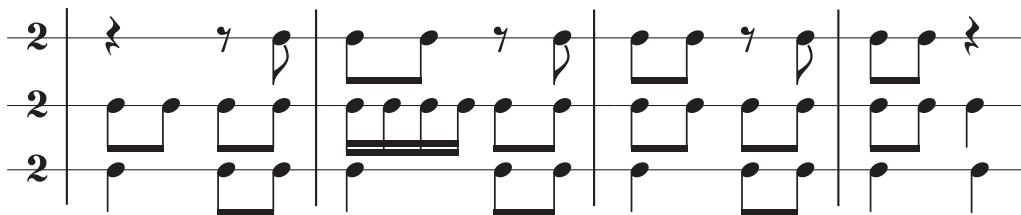
А чи знаєш ти, де на нашій планеті найспекотніше? Так, в Африці. Помандруймо туди!

«Спочатку Творець створив барабанщика, мисливця і коваля...» – говорить народна легенда одного з африканських племен. Барабанщик є дуже важливою персоною на Африканському континенті.

Саме ритми складають основу африканської музики. Музичні ритми дуже складні: в ансамблі ударних інструментів можуть звучати одночасно різні ритми, створюючи складний ритмічний візерунок. Існують сотні різновидів барабанів. Їх розміри – від малесеньких брязкалець до гігантських вертикальних барабанів понад 2 метри заввишки. Багато ударних інструментів створено з висушених гарбузів, шматків сухого дерева.

(Групова робота). Відтворіть ритмічні партитури. Придумайте власні варіанти ритму.

Африканські барабани

ЧУНГА-ЧАНГА

Музика В. Шайнського, вірші Ю. Ентіна

mf Рухливо

Чун-га-чан-га, си-ній не-бо-край! Чун-га - чан-га,
лі-то зус-трі-чай! Чун-га-чан-га, ра-дість про-слав-ляй!
Чун-га - чан-га - піс-ню за-спі - вай!

М/ф «Чунга-чанга» (фрагмент).

Для африканських танців характерні точність акцентів, поліритмія (багато ритмів одночасно), що робить їх не схожими ні на один танець європейських народів.

Африканська традиційна музика.

Охарактеризуй ритми.

Поімпровізуй ритми, зокрема в африканській манері. Поміркуй, із чого можна зробити ударні інструменти.

9. РИТМИ І КОЛЬОРИ АФРИКИ

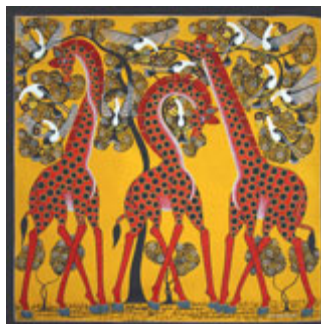

Маска бика.
Камерун

Яскраве мистецтво Африки розвивалося протягом багатьох тисячоліть. Відомі в усьому світі африканські маски мають подобу людей або звірів, їх вирізають з дерева, прикрашають листям, пташиним пір'ям і навіть зубами звірів. Для кожної маски обирають окремі рухи, танці та музику.

 До якого виду мистецтва належать маски? Поміркуй, який танець і яка музика відповідатиме цій масці.

Багата природа Африки надихнула художника з Танзанії Едуарда Тінгатінга на створення яскравих живописних зображень пташок, звірів або людських фігур. Завдяки йому виник стиль живопису, який так і назвали – тінгатінга. Перші картини мали квадратну форму, їх малювали на стінах будинків.

Живопис тінгатінга

 Які тварини зображені на кожній із картин? Ці зображення реалістичні чи стилізовані? Назви засоби виразності живопису тінгатінга.

Африка завжди приваблювала *художників-аніمالістів* з усього світу. На їхніх живописних полотнах і малюнках оживають хижі леви, могутні слони, галасливі мавпи. Саме ці художники розкривають у картинах красу тваринного світу з різних куточків нашої планети.

Ю. Неприятель

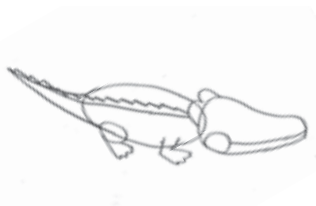
Е. Шеперд. Папуга

Що необхідно знати художнику, щоб намалювати тварину?

Намалюй африканську тварину (*акварель, гуаш*).

Що ти знаєш про аніمالістичний жанр у мистецтві?

10. АМЕРИКА

Перелетівши через океан, ми з вами потрапимо до Америки. Колись давно на її Заході жили сильні й сміливі вершники – ковбої. Вони носили шляпи з широкими полями і гостроносі чоботи. У їхньому побуті під звуки гітари, банджо або скрипки звучала кантрі-музика (сільська музика) – найбільш розповсюджений різновид північноамериканської народної музики.

М/ф про ковбоїв з музикою кантрі (на вибір).

КОЛИСКОВА

Музика Дж. Гершвіна (з опери «Поргі і Бесс»)

p Поволі

Ба - ю - бай, спи, ма - ленький мій бе - бі,

ба-ю, ба-ю, швид-ше, швид-ше за - сні.

Бід-но ми жи-вем, бід - ний бать-ко твій,

бе-бі... За - сні, мій хо-ро-ший, ба-ю-бай, бай!

Пригадай, що таке синкопа. Під час виконання точно відтвори ритм пісні.

В Америці було багато вихідців з Африки, які зберегли своє традиційне мистецтво – пісні, танці. Американський композитор Джордж Гершвін використовував у своїх творах інтонації і ритми афроамериканців, зокрема в опері «Поргі і Бесс». Колискова із цієї опери («Summertime») – одна з найпопулярніших мелодій світу.

Дж. Гершвін. Колискова Клари з опери «Поргі і Бесс».

Порівняй будь-яку українську колискову із прослуханою музикою.

Французький композитор Клод Дебюссі написав фортепіанну сюїту «Дитячий куточок», яку присвятив своїй улюбленій донечці. Одна із частин «Ляльковий кек-уок» (у перекладі «хода з пирогом») – негрятянський танець, який зазвичай виконували під акомпанемент банджо, гітари або мандоліни. Йому притаманний характерний малюнок: синкопований ритм і короткі несподівані паузи на сильних долях такту.

У. Монт. Хлопчик, що грає на банджо

К. Дебюссі. «Ляльковий кек-уок».

Відтвори ритм кек-уока.

банджо

(Групова робота). Створіть ансамбль ударних інструментів, поімпровізуйте ритми в манері кек-уока.

10. МИСТЕЦТВО АМЕРИКИ

Стародавні індіанці володіли технологіями обробки золота й срібла, майстерно виготовляли вироби з глини та розписували їх. Цікаво, що гончарного круга вони не мали, тож усі вироби робили руками. Одяг індіанців теж був незвичайним – відрізнявся пишністю та яскравими кольорами. Чоловіки носили головні убори та одяг, прикрашені пір'ям птахів.

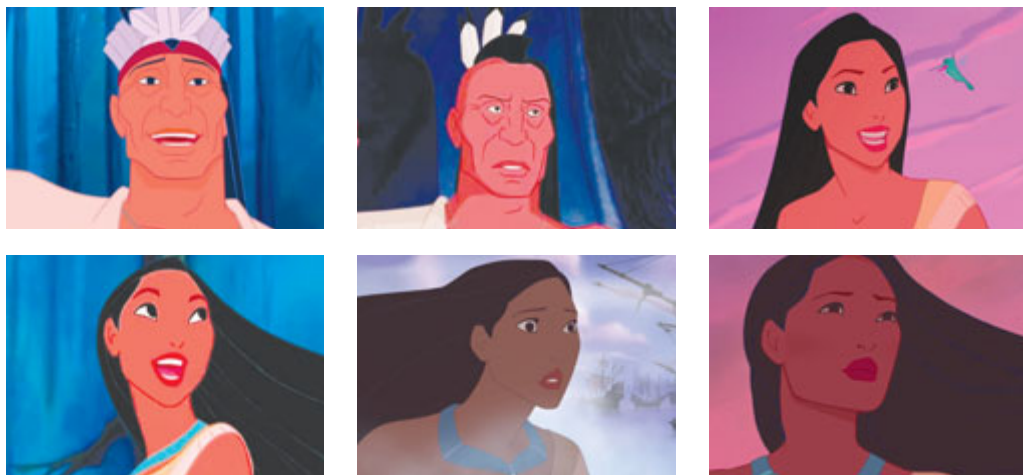
1. М. Кірк. Вождь Гайавата. 2. Посудина з розписом. 3. Піраміда Сонця. Теотіуакан. 4. Золотий кубок. 5. Сонячний камінь ацтеків – давнього племені. 6. Посудина – символ влади

 Які види мистецтва представлені на ілюстраціях?
Із чого виготовляли головні убори індіанці?

У сучасній Америці поважають культуру стародавніх племен. Історія індіанців знайшла відображення в образотворчому мистецтві, кіномистецтві, анімації. Од-

ним із перших майстрів-аніматорів був американський режисер Волт Дісней. Він заснував свою студію. Завдяки йому й іншим режисерам анімація стала справжнім мистецтвом.

Малювання для анімаційних фільмів вимагає від художників уміння відтворювати рухи героїв, передавати їхню міміку, жести. А музиканти надають цим зображенням відповідного настрою.

Кадри з мультфільму «Покахонтас»

- Якими емоціями художники наділили героїв мультфільму? Пригадай, що повинен знати художник, який малює людину.
- Створи портретне зображення героя мультфільму, знятого на студії Волта Діснея (акварель, гуаш).

- Пригадай, як художники-аніматори створюють мультфільми.

ДЗВОНИ МИНУЛОГО, ШЛЯХИ МАЙБУТНЬОГО

1. ВЕЛИКОДНЄ СВЯТО

Великдень – одне з найбільших свят християн, яке святкують навесні. У цей день відусюди з храмів лунають великодні дзвони. Грати на дзвонах – досить складна справа. Мелодії, що виконують на дзвонах, дуже різні, до кожного свята або події – своя.

Мелодії на дзвонах.

Які почуття викликає в тебе музика дзвонів? Поміркуй, якого розміру дзвони були задіяні в мелодіях – адже кожен дзвін має один власний неповторний звук, а від розміру дзвона залежить його висота. Які символи Великодня тобі відомі?

ВЕЛИКОДНЄ СЛАВНЕ СВЯТО

Музика М. Жабляк, вірші Ю. Драгун

Хрис-тос вос-крес на не-бо, Ве-лик-день-слав-не свя-то:

до-цер-кви з па-соч - ка - ми і - де лю-дей ба - га - то.

Перед початком співу проплескай ритм пісні. Виконуючи двоголосся, прислухайся до співу своїх однокласників.

Фортепіанний цикл «Українські писанки» Лесі Дичко складається з п'єс-мініатюр. У творі композитор використовує варіаційний розвиток музики. Фактура твору ніби нагадує розмаїтість візерунків писанки.

Л. Дичко. Цикл «Українські писанки» (на вибір).

Як музика «зобразила» писанки – як розвивається мелодія, яка у творі фактура? Поміркуй, що може статися із цим твором, якщо змінити його фактуру. Форма цього твору – поліфонічні варіації. Пригадай, що таке варіації.

(Групова робота). Придумайте мелодію до віршика. Проведіть міні-конкурс на кращу варіацію до неї (змінить ритм, придумайте ритмічний супровід, підголоски тощо).

Гарна писанка у мене –
Мабуть, кращої нема!
Мама тільки помагала,
Малювала ж я сама.

Катерина Перелісна

Як святкують Великдень у твоїй родині? Поцікався, які пісні співають у цей день.

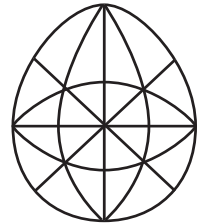
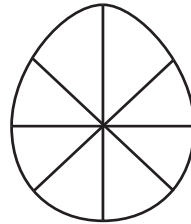
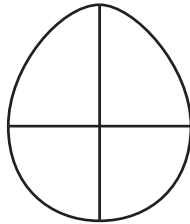
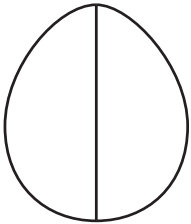

1. ВЕЛИКОДНЄ СВЯТО

Святкування весняного пробудження природи, перемоги весни над зимою, народження нового життя покляло початок звичаю виготовляти писанки. За технікою виконання розрізняють крашанки, крапанки, писанки, мальованки, дряпанки. Існує багато видів побудови малюнка на писанці.

Поділ поверхні яйця на дві частини передавав уявлення про два світи, поділ на чотири – утворює хрест і означає сторони світу. Цікавим є поділ на 40 частин, де кожен клинець означає життєву силу.

Який інструмент придумали українці для нанесення розтопленого воску на поверхню яйця? Які природні мотиви використовують майстри для декорування яєць?

У багатьох країнах світу живе традиція прикрашання яєць. Для цього використовують природні, дерев'яні, керамічні, металеві форми та орнаментальні або сюжетні малюнки. А в Німеччині є традиція прикрашати писанками дерева і кущі біля свого дому.

Польща

Австрія

Дерево, прикрашене яйцями. Німеччина

Китай

Які види декорування застосували майстри? Як іще можна прикрасити цей великодній подарунок?

В Україні образ писанки втілюється в декоративних живописних композиціях, вишитих панно, скульптурі, кераміці, різьбленні, куванні.

Створи із друзями декоративну композицію «Великдень». Головним сюжетним мотивом майбутньої композиції обери образ писанки.

Самостійно поцікався техніками виконання різних видів писанок. Які візерунки можна побачити на писанках твого краю?

В. Матвієнко

2. ОБРЯДОВІ СИМВОЛИ СИВОЇ ДАВНИНИ

З давніх-давен дійшла до нас традиція зустрічі весни нашими предками слов'янами. Весну закликали піснями – *веснянками*. У різних місцевостях України їх називали гаївками, маївками, гагільками.

ВИЙДИ, ВИЙДИ, ІВАНКУ *Веснянка*

Не дуже швидко

Вий - ди, вий - ди, І - ван - ку,
за - спі - вай нам вес - ня - нку! Зи - му - ва - ли,
не спі - ва - ли - вес - ни до - жи - да - ли.

У якій формі написано переважно всі пісні? Поясни особливості куплетної форми.

Композитор Петро Чайковський використав мелодію української пісні у своєму творі – Концерті для фортепіано з оркестром.

Концерт – це великий музичний твір для одного або кількох інструментів і оркестру.

П. Чайковський. Концерт для фортепіано з оркестром № 1. Фінал.

Якого нового звучання набула знайома тобі мелодія?

В. Томашевський. На Івана Купала

Ю. Чумак. Веснянки

Слов'янські племена, від яких іде наш родовід, обожнювали сили природи. Вони вірили в те, що Земля, Сонце, Небо – це живі істоти, яким потрібно поклонятися, звертатися до них по допомогу, славити й звеличувати. Для цього створювалися цілі театралізовані дійства – обряди, з піснями, танцями, грою на музичних інструментах, перевдяганнями.

Ю. Чумак.
Веснянки

Одне з найдавніших свят, що дійшло до нас від предків, – свято Купала, коли вшановували сонце, родюче літо і природу. Люди одягали вінки з квітів і трав, танцювали і співали. Найцікавішою розвагою для молоді були стрибки через купальське вогнище. Слов'яни вірили, що воно наділене здатністю спалювати все погане і зле (невдачі, хвороби тощо).

ДА КУПАВСЯ ЙВАН, ДА Й У ВОДУ ВПАВ

Українська народна пісня

Да ку-пав-ся Йван, дай у во-ду вправ. Ку-па-ла на йва-на.

Згадай календарно-обрядові пісні (зокрема, весняні чи літні). Спробуй інсценізувати одну з пісень. Поміркуй, який зміст вклав мудрий народ у ці пісні.

2. ОБРЯДОВІ СИМВОЛИ СИВОЇ ДАВНИНИ

Образ Світового дерева, або Дерева життя, є поширеним в українському мистецтві та художній творчості інших народів світу. Зображення Світового дерева можна побачити як на стародавніх, так і на сучасних керамічних виробах, рушниках, гобеленах, писанках, витинанках, живописних композиціях.

Що спільного в оздобленні зображених предметів ужитку? Чому такі зображення називають Деревом життя? До якого виду народної творчості належать ці вироби?

На витворах декоративно-ужиткового мистецтва зображення Світового дерева стилізоване, тобто спрощене, узагальнене. Коріння, «підземний світ», часто зображують у вигляді трикутника, глечика; середня частина символізує земне життя людей, а крона – небесний світ. Дерево життя – це і дерево роду, де кожна гілочка відведена для котрогось із родичів.

Колись українські майстри творили образ Дерева життя у вигляді рослини у вазоні, на якій «розцвітали» квіти та «співали» пташки.

(Групова робота). Створи з однокласниками витинанкову композицію «Дерево життя» (великий аркуш паперу, кольоровий папір, ножиці, клей).

Де тобі траплялося зображення Дерева життя? Які кольори для його створення використовують митці?

? Пригадай особливості розвитку музики у формі варіацій. Створи графічні варіації до твору М. Лисенка.

Наш бурхливий і стрімкий час відобразився в ритмічних і швидких сучасних танцювальних композиціях. Танцювальне мистецтво стрімко розвивається – з'являються нові танці й пісні танцювального характеру. А знайоме тобі слово «дисотека» походить від назви ритмічної танцювальної музики диско. З'явилась навіть нова сучасна професія – ді-джей – ведучий дискотеки.

В. Первунинський. Вальс

💻 Виконання сучасних танців.

? Що спільного та відмінного в танцювальній музиці різних часів? Поміркуй, чому танцювальна музика минулого так різниться від сучасної.

Уяви, що дами та кавалери з балу потрапили на сучасну молодіжну дискотеку. Чи зможуть вони виконувати сучасні танці?

(Робота в парах). Пригадайте танці народів різних країн. Створіть імпрровізації (ритмічні, рухові) «Танцювальна сюїта». Об'єднайте їх у танцювальну сюїту.

🔄 Яку музику слухають твої однолітки? Під яку музику ти любиш танцювати?

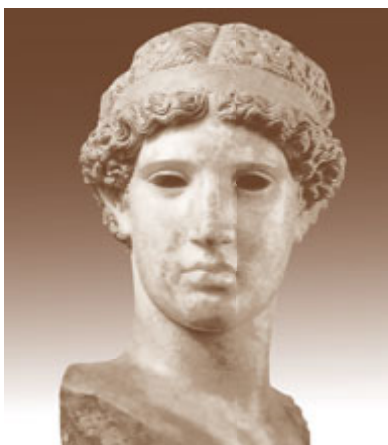

3. МИСТЕЦТВО КРИЗЬ ВІКИ

У всі епохи розвитку людства головним героєм у мистецтві була людина. Велетенські кам'яні статуї на острові Пасхи досі зберігають пам'ять про давні племена, які їх створили. У таких творах голову зображували умовно – виділяли лише основні частини обличчя.

Пізніше майстри почали надавати своїм персонажам більш чітких і правильних рис.

Давні греки уявляли богів у людській подобі, а тому скульптори у своїх творах намагалися наблизити їхні риси до канонів ідеальної краси.

Сповнені краси і ніжності жіночі образи створили італійські художники понад 500 років тому.

Митці дуже часто звертали-ся до *автопортрета*. У своїх живописних чи графічних автопортретах художники намагалися не лише передати зовнішню схожість із собою, але й дати можливість глядачеві розгадати частинку власного внутрішнього світу.

Гігантські статуї на о. Пасхи
Голова Афін. Греція
Л. да Вінчі. Пані з горностаєм

Рембрандт

В. Ван Гог

З. Серебрякова

 Розглянь автопортрети і поміркуй, якою людиною був художник, які речі його оточували, яким він хотів, аби його побачили наступні покоління. Про що може «розказати» обличчя зображеної на портреті людини?

Обличчя – це своєрідне дзеркало, яке відбиває всі почуття людини. В основі взаємозв'язку різних елементів обличчя лежить принцип симетрії. Переживання та емоції художника можна передати художніми засобами, надавши обличчю відповідного виразу.

 Створи автопортрет, за бажання зобрази себе в образі художника (білий або тонований папір, гуаш, пензлі).

 Самостійно поцікався, хто з українських художників створював автопортрети.

4. МИСТЕЦТВО КРИЗЬ ВІКИ

Упродовж століть мистецтво супроводжувало людину. Люди завжди співали, грали на музичних інструментах. У різні часи популярність і прихильність шанувальників переходила від одних музичних інструментів до інших. Наприклад, колись дуже популярною була мандоліна. Зараз такою самою улюбленицею є гітара. У давнину в Україні звучав спів під супровід кобзи чи колісної ліри. Сьогодні одним з улюблених українських народних інструментів є бандура.

мандоліна

колісна ліра

гітара

Колись давно дуже поширеним був клавішний інструмент клавесин. Зовні він мало відрізнявся від сучасного рояля. Відмінність полягала в особливому тембрі звучання.

Ж.Ф. Рамо. Тамбурин (виконання на клавесині).

Пригадай особливості музичної форми рондо. Якими музичними засобами композитор імітує гру на ударному інструменті тамбурині?

клавесин

рояль

синтезатор

Із часом став популярним рояль (фортепіано). Його звуки могли бути будь-якої гучності – від піанісимо до фортисимо (чого не можна досягнути на клавесині). А незабаром з'явився ще один «родич» клавішних інструментів – синтезатор – музичний комп'ютер з величезними можливостями, який може відтворювати будь-які звуки, тембри, темпи, динаміку та інші засоби музичної виразності.

Й.С. Бах. Прелюдії до мажор і до мінор I т. з «Добре темперованого клавіру» (на вибір) (у виконанні на клавесині, фортепіано та на синтезаторі).

Якщо ти звернув (звернула) увагу, музика прелюдії відтворила нам один настрій, душевний стан. Музиканти говорять, що такий твір написаний в одночастинній музичній формі.

Прелюдія – невелика інструментальна п'єса.

Які зміни відбулися з музикою при виконанні на різних клавішних інструментах? Спробуй дати характеристику тембру кожного інструменту. Порівняй одночастинну форму і форму рондо.

ТАНЕЦЬ ДРУЖБИ

Музика М. Баледи, вірші П. Карася

Помірно

Бі - лі, жов - ті, тем - но - шкі - рі - всі ми ща - стя
ко - ва - лі. Нас є - дна ве - ли - ка ві - ра
в мир і ща - стя на Зем - лі. Нас є - дна ве -
ли - ка ві - ра в мир і ща - стя на Зем - лі. Ува - ува
па - ба - да - на па - па - па - ба па - на - на па - па - да - на
да - на - да - на па - ба - да па - па - па - па - па!

4. МИСТЕЦТВО КРИЗЬ ВІКИ

В. Клас. Натюрморт зі срібним глечиком і пирогом

Художники часто зображували своїх персонажів в оточенні якихось предметів. Саме ці речі через багато століть могли «розповісти» глядачам про світ, у якому жила людина, про її смаки та вподобання. Спочатку предмети побуту, музичні інструменти, квіти, плоди були додатковими елементами живописної або графічної композиції. Проте понад три століття тому в Голландії майстри почали надавати самостійного значення зображенню різних речей.

Б. ван дер Аст. Натюрморт

? Пригадай, як називається жанр мистецтва, у творах якого зображуються речі, що оточують людину.

За характером зображуваних предметів розрізняють натюрморти квіткові, з фруктами, книжками, атрибутами мистецтв тощо.

Ф. Фойсе.
Натюрморт
бібліотека

Ж.Б.С. Шарден. На-
тюрморт з атрибу-
тами мистецтв

Р. Рюйш.
Квіти

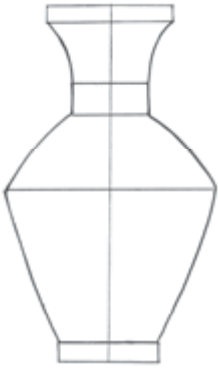
? Які предмети є головними «персонажами» цих старовинних картин? Які художні й музичні атрибути можуть бути в основі сучасних натюрмортів?

Італійський художник Арчімбольдо з різноманітних предметів ужитку, овочів та фруктів, навіть книжок майстерно створював незвичайні портрети.

Розглянь предмети, які знаходяться перед тобою. Зверни увагу на те, що вони виділяються на тлі площини, бо мають об'єм. А всі предмети, що мають об'єм, ми сприймаємо завдяки світлотіні. Якщо світло падає на непрозоре тіло, то утворюються дві тіні – власна і та, що падає.

Арчімбольдо.
Бібліотекар

? Чому цей глечик, який ми вважа-
ли просто коричневим, має на
світлі неоднорідне забарвлення? Ти
можеш визначити найсвітліші й най-
темніші місця на глечичку? На які гео-
метричні фігури ти умовно можеш
розкласти цей предмет?

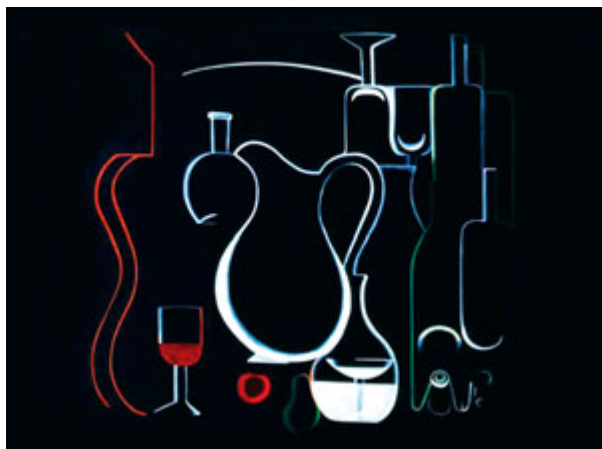
Натюрморти бувають не лише
написані з реальних речей, які
живописець або графік ставить
перед собою, але й творчі. У твор-
чому натюрморті митець може виразити художніми за-
собами своє ставлення до предметного світу окремої лю-
дини, країни, певної історичної епохи.

М. Громенко. Східні танці

М. Громенко. Літо

А. Озанфан.
Графіка на чорному тлі

К. Білокур. Натюрморт з колосками та глечиком

В. Ярмін. Середземно-морський натюрморт

К. Хokusай.
Віяла

 До яких видів мистецтва належать ці натюрморти? Які виражальні засоби графіки використав А. Озанфан?

 Виконай графічний натюрморт.
Ти можеш пофантазувати і створити натюрморт з предметів, виготовлених у різних країнах світу. Ці предмети «розкажуть» про вподобання мешканців певної країни. Подумай, який предмет має бути найбільшим, а який – найменшим, який – найсвітлішим, а який – найтемнішим.

 Що є предметом зображення в натюрмортах? Яким видам образотворчого мистецтва найбільше притаманні натюрморти?

5. МИСТЕЦТВО КРИЗЬ ВІКИ

Сучасне мистецтво, як і в усі попередні часи, прагне звеличити Людину і втілює її багатий внутрішній світ. Музичне мистецтво постійно знаходиться в пошуках нових форм створення, збереження та розповсюдження творів, які хвилюють наші серця і душі, з їх вічними темами Добра і Зла, Любові і Ненависті, Щастя і Суму...

ДАВАЙТЕ РОЗБУДИМО РАДІСТЬ

Музика В. Бистрякова, вірші О. Вратарьова

Ко-льо - ро-вий м'яч, що лі - та-є між зі-рок, - це твій
рід-ний дім, де зро - бив ти пер-ший крок. Він да-
є нам хліб, він у кос - мо-сі круж - ля: ди-во-
виж-ний м'яч - це од - на на всіх Зем-ля.

Важко уявити наше життя без таких звичних речей, як телевізор, магнітофон, радіоприймач, комп'ютер. Проте відколи виникла музика, люди майстрували музичні пристрої – від іграшкових музичних скриньок до баштових курантів.

Колись давно країнами мандрували музики, що грали на *шарманках* – скринях із музичним механізмом усередині, у яких звучала чарівна музика!

 Д. Шостакович. Шарманка.

 Як композитору вдалося зімітувати звучання шарманки? Пригадай, якою була професія у Карла – тата Буратіно. Назви казки, де оповідається про цікаві музичні пристрої або інструменти.

З появою комп'ютерів можливості створення і запису музики дуже розширилися: за допомогою музичних програм можна відтворити звучання різних музичних інструментів і співацьких голосів, оркестру, хору.

 Відео роботи музиканта за синтезатором і комп'ютером.

Музична скринька

Шарманка

 Поясни, як розвивалися музичні пристрої, орієнтуючись на ілюстрації.

5. МИСТЕЦТВО КРИЗЬ ВІКИ

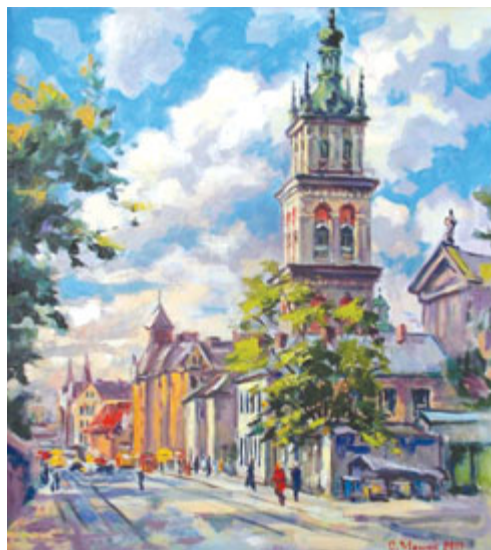
Л. Маошан.
Міський пейзаж

Багато цікавого про життя людей і країни, у яких вони жили сотні років тому, нам можуть розповісти численні картини художників усіх часів. Часто живописці та графіки зверталися до зображення міст, тому головними «персонажами» таких картин ставали архітектурні споруди. Так виник міський, або архітектурний, пейзаж.

Архітектурний пейзаж – жанр образотворчого мистецтва, в якому основним предметом зображення є архітектура.

М. Кіхані. Венеція

О. Манюк. Львів

Пригадай, що таке архітектура. До якого жанру належать ці картини? Відшукай лінію горизонту на кожній картині. Поміркуй, де могли знаходитися художники, які малювали ці пейзажі.

Л. Ярошенко. Місто

В. Микитенко.
Київ.

Андріївський узвіз

А. Алієва. Будинки

 Поміркуй, чим відрізняються архітектурні споруди минулого та сьогодення. До якого виду мистецтва належить кожен пейзаж? На яких роботах художники використали високу лінію горизонту?

Щоб створити архітектурний пейзаж, художник має знати, як розміщувати зображення будівель, які розташовані одна за одною.

Створи архітектурний пейзаж зі старовинними будівлями або з новобудовами свого населеного пункту (аркуш паперу, гуаш, пензлі).

Порівняй давні та сучасні архітектурні споруди свого міста, села, селища.

6. МИСТЕЦТВО МАЙБУТНЬОГО

Людина завжди мріяла осягнути незвідане. Мандрівники, шукачі пригод відкривали нові землі, підкоряли пустелі, джунглі, льоди Півночі. Але, споглядаючи ночами зоряне небо, вони, мабуть, найбільше хотіли знати, що таїть чарівний небосхил.

Мрії людства почали втілюватися тільки наприкінці ХХ століття, коли було запущено в небо перші космічні кораблі.

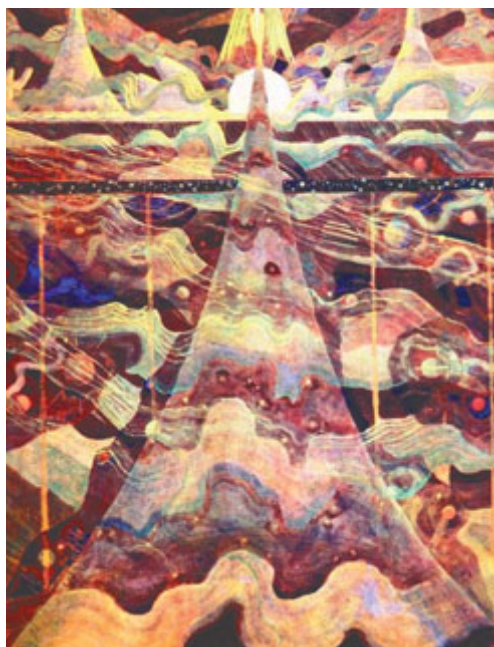
Але ще так багато невідомого в космічній безодні. Можливо, ти, коли виростеш, також станеш одним з першопрохідців великого космічного океану.

Пригадай кінофільми фантастичного жанру, мультиплікаційні стрічки про космічні пригоди. Яка музика там звучала? Виконай улюблені пісні.

*М. Чюрльоніс.
Гімн*

*М. Чюрльоніс.
Алегро (Соната зірок)*

 Придумай мелодію до вірша. Разом з друзями виконайте цю пісеньку каноном.

Є в моїй квартирі робот.
У нього великий хобот.
Дуже любить чистоту,
То й гуде постійно: «Ту-у-у».

 Ю. Щуровський. «Хода роботів»; інструментальні композиції на електронних інструментах; Б. Барток. «Мікрокосмос» (п'єси на вибір).

 Розкажи про свої враження від прослуханої музики. Придумай музичні інтонації для створення образів людини-робота (робот-регулювальник, космонавт, клоун, акробат тощо).

 К/ф «Гостя з майбутнього» (участь у виконанні пісні).

 Пофантазуй щодо музики майбутнього.

6. МИСТЕЦТВО МАЙБУТНЬОГО

Кожна людина, яка живе на нашій планеті, замислюється про її майбутнє. Художники-фантасти намагаються показати його в кольорах та лініях, скульптори – у не бачених досі об'ємних формах. А от архітектори проектують міста майбутнього. Одні «пронизують» їх хмарочосами, мостами, ліфтами, інші «підвішують» міста на аеростаті, і таким чином вони вільно зависають у небі, серед хмар...

Після того як люди почали літати в космос, улюбленою темою для письменників, художників, архітекторів стали міста майбутнього, розміщені на інших планетах або велетенських космічних станціях. Зменшену об'ємну модель спроектованого міста чи його окремих частин називають *макетом*.

Ц. Тошков.

Проект міста майбутнього

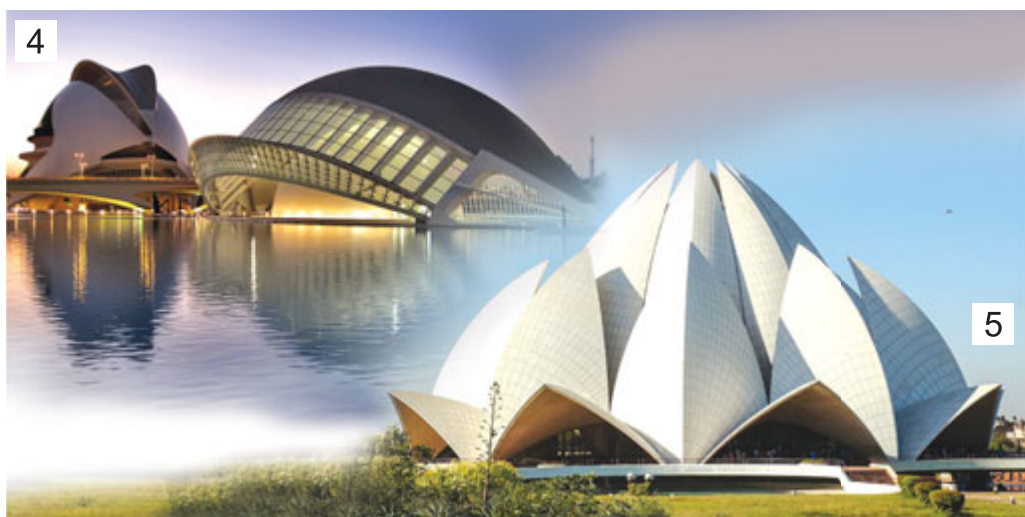
Р. Маккол.

Місто майбутнього

Будівлі яких форм вигадали автори? З яких матеріалів їх можна збудувати? Запропонуй цікаве оформлення споруд.

Сьогодні ми спостерігаємо, як замість традиційних будівельних матеріалів, що використовували у минулому (глина, камінь, деревина), сучасні будівельники застосовують метал, скло, бетон, пластик тощо.

1. Арабська вежа в Дубаї. 2. Велика арка Дефанс у Парижі.
3. Вежа Мері-Екс у Лондоні. 4. Місто мистецтв та наук у Валенсії.
5. Храм Лотоса в Індії

 Роздивись оригінальні форми сучасної архітектури. Що вони нагадують?

 (Групова робота). Створіть разом з однокласниками фантастичний проект міста майбутнього. Під час роботи враховуйте зміни величини зображуваних предметів залежно від їх віддаленості від глядача.

 Який, на твою думку, вигляд матимуть у майбутньому житлові будинки, школи, театри, музеї?

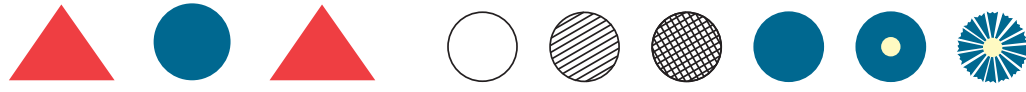
ПЕРЕВІР СВОЇ ДОСЯГНЕННЯ

Завдання Лясольки

1. Які з музичних творів, що слухали на уроках, тобі найбільше запам'яталися? Які музичні форми вони представляють?

Заспів   Приспів   Заспів   Приспів   Заспів   Приспів

Рефрен   Епізод 1   Рефрен   Епізод 2   Рефрен

2. Пригадай назви музичних інструментів, зображених на ілюстрації.

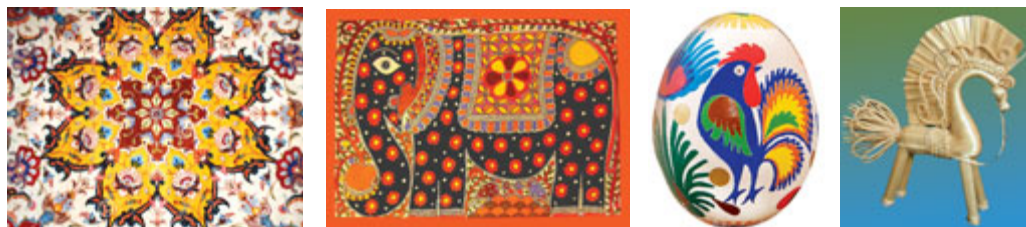

3. Уявно поєднай пазли. Які музичні характеристики притаманні цим музичним творам?

барка   ва   фла   льс   ропа   менко

Завдання Барвика

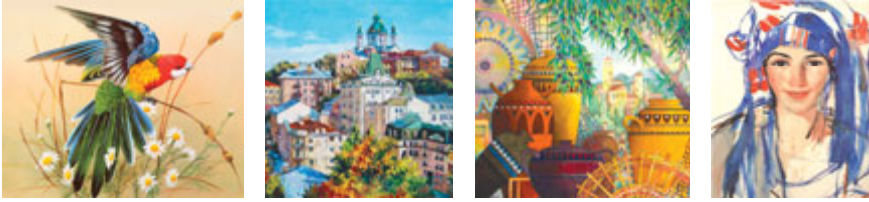
1. Назви види декоративно-ужиткового мистецтва різних народів світу, представлені на ілюстраціях.

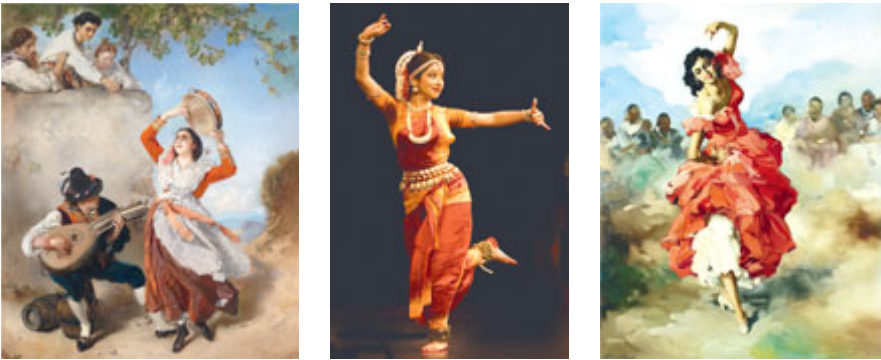
2. Які кольори належать до «теплої» гами, а які – до «холодної»? Як зробити колір світлим або темним?

3. За ілюстраціями назви жанри образотворчого мистецтва.

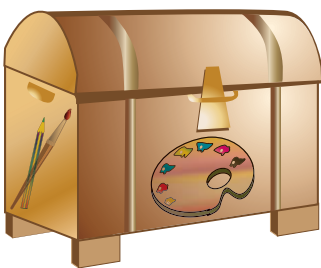
Завдання Лясольки і Барвика

1. Костюми і танці яких народів представлено на ілюстраціях?

2. Які види мистецтва поєднано в мультфільмах?

3. Розклади слова у відповідні мистецькі скрині. Які слова слід розмістити в обох?

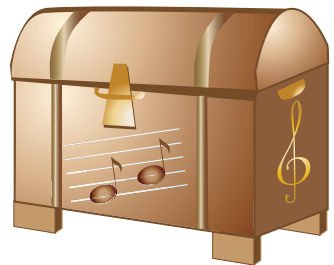

тембр   стилізація   варіації
інтонація   колорит

куплет
рельєф   мелодія

скульптура   динаміка   контраст

аплікація   маска   фольклор   гопак   ритм
карнавал

СЛОВНИК ЛЯСОЛЬКИ

Ансамбль – група музикантів з двох і більше виконавців, які виконують музику разом.

Дума – українська народна пісня сумного оповідного характеру, переважно про героїчні історичні події.

Жартівливі та сатиричні пісні – народні пісні, у яких викриваються, висміюються вади в житті та побуті людей.

Історичні пісні – пісні про різні історичні події.

Календарно-обрядові пісні – народні пісні, які співають під час обрядів відповідно до пір року.

Концерт – виконання музики перед публікою; музичний твір для соліста і оркестру.

Симфонія – твір для оркестру переважно із 4 частин, у якому музичний розвиток відбувається шляхом зіставлення контрастних тем.

Сюїта – музичний цикл, що складається з контрастних п'єс, об'єднаних спільною темою.

Тембр – забарвлення звучання голосу людини або музичного інструмента.

Цикл – музичні твори (або частини), об'єднані спільним задумом.

Фольклор – усна та музична народна творчість.

СЛОВНИК БАРВИКА

Анімалістичний жанр – зображення тварин у мистецтві.

Витинанка – вирізування фігур з паперу, складеного вдвічі або більше разів, вид декоративно-ужиткового мистецтва.

Вишивка – вишивання голкою кольоровими нитками, вид декоративно-ужиткового мистецтва.

Гончарство – створення керамічних виробів, вид декоративно-ужиткового мистецтва.

Декоративно-ужиткове мистецтво – мистецтво оздоблення предметів повсякденного вжитку.

Живопис – вид образотворчого мистецтва, малювання фарбами.

Натюрморт – зображення квітів, овочів і фруктів, предметів мистецтва.

Килимарство – виготовлення килимів, вид декоративно-ужиткового мистецтва.

Ковальство – художня обробка металу куванням, вид декоративно-ужиткового мистецтва.

Орнамент – візерунок, побудований на ритмічному чергуванні декоративних елементів.

Пейзаж – зображення краєвидів в образотворчому мистецтві.

Писанка – куряче яйце, прикрашене кольоровим візерунком.

Портрет – зображення людини в мистецтві.

Різьблення по дереву – художня обробка дерева, вид декоративно-ужиткового мистецтва.

Силует – площинне однотонне (частіше чорне) зображення фігур, предметів.

Стилізація – спрощене зображення будь-якої форми.

СЛОВНИК ЛЯСОЛЬКИ ТА БАРВИКА

Вертеп – український народний ляльковий театр.

Динаміка – у музичному мистецтві: гучність музичного звучання; в образотворчому мистецтві: передача руху в композиції.

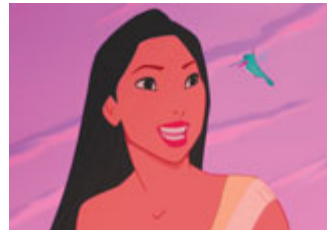
Етюд – у музичному мистецтві: п'єса для вдосконалення техніки виконавця; в образотворчому мистецтві: виконаний з натури твір, деталь майбутньої картини.

Кінофільм – вид мистецтва кіно, в якому грають актори.

Контраст – зіставлення протилежного в музичному мистецтві (гучно – тихо, швидко – повільно, весело – сумно тощо) і в образотворчому мистецтві (велике – мале, світле – темне тощо).

Мультфільм – вид мистецтва кіно, героями якого є ляльки або намальовані художниками персонажі.

Ритм – у музичному мистецтві: чергування коротких і довгих звуків; в образотворчому мистецтві, зокрема в орнаменті: повторення або чергування кількох елементів зображення.

МИСТЕЦЬКА АБЕТКА

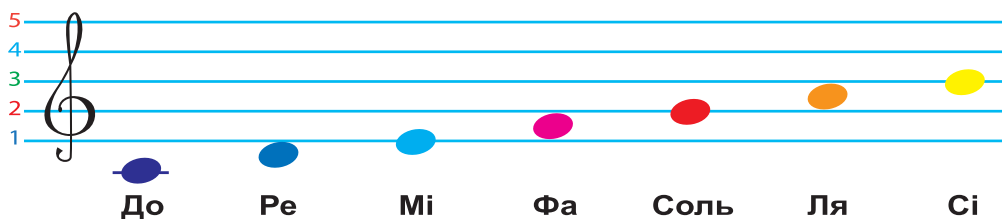
ЗВУКОРЯД

Сім сестричок, нот-малят
Утворили з в у к о р я д
І назвали його г а м а,
Як порадила їм мама.
Гами вгору й вниз літають,
Місце ноткам всім шукають.
На лінійках опинились,
З нотним станом
   подружились.

П'ять лінійок ноткам мало –
Додаткові змалювали.
Ключ скрипковий визначає,
Де яка з них проживає.
Нотка «соль» тут основна:
Голова в ключі вона.

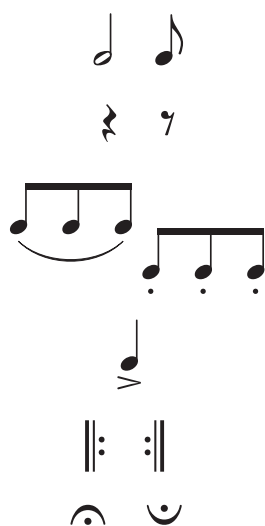

Заспівають сестри рано
Кольорову диво-гаму.
Сім маляток-нот – сім'я:
Гарна в них мело – ді – я!

МУЗИЧНІ ЗНАКИ

Нотка – малюєш горішок смачний.
Пауза – знак, ніби маг чарівний.
Нотки-горішки розсипались гучно.
Пауз мовчанка – то тиші співзвуччя.
Ліга – вказівка «наспівно» – легато.
Крапки: грається дощик в стакато.
Штрихи ці не плутай з акцентом ніколи.
Репризу порівнюй з ходом по колу.
Захочеш тягнути останню ти ноту –
Фермату малюй і закінчиш роботу.
Всі знаки музичні навчися писати,
Щоб музику в нотах, як вірші, читати.

РИТМ

Пульси та метри музичні
Рахують всі звуки ритмічно.
«Тік-так» і знову «тік-так» –
Із ноток будують такт.
Розмір його заміряй!
Скільки там нот? Відгадай!

Розміри	
$\frac{2}{4}$ = 	
$\frac{3}{4}$ = 	

Ноти	Паузи	Тривалість	
		Ціла	
		Половинна	
		Четвертна	
		Восьма	

ДИНАМІКА

Тут і оркестр заграє,
Танець на форте лунає.
Марш гучно лине з труб,
Тромбонів, валторн і туб.
Піано звучить у пісні
Тихенько, як шепіт листя,

Немов колисанку співає,
Динаміку відчуває.
Ці динамічні відтінки
Шукай на нотних сторінках.
«Тихіше?» чи «Голосніше?»
Швидко загадку вирішуй!

Динамічні відтінки

f	Форте	Голосно
mf	Мецо-форте	Не дуже голосно
mp	Мецо-піано	Не дуже тихо
p	Піано	Тихо
cresc.	Крецендо	Збільшення гучності
dim.	Дімінуендо	Зменшення гучності

ЛАД

Хто шикуюється у ряд?
Нотки у музичний лад.
Світлий лад – то лад **мажор**,
А затемнений – **мінор**.
Ясне сонечко зійшло,
Світла звукам додало,

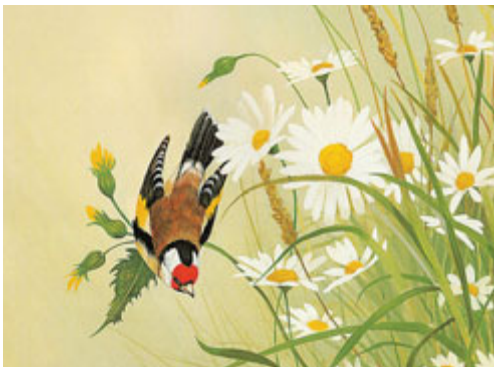
Ніжно музику зіграло,
У **мажор** позолотило.
Раптом небо темним стало:
Хмарки музику злякали,
Поховались всі підряд
Нотки у **мінорний** лад.

Якщо бачиш на картині
Намальовано ріку,
Або іній на ялинах,
Цвіт вишневий у садку,
Чи засніжену рівнину –
Весь широкий простір наш,
То вже знаєш – ця картина
Називається ПЕЙЗАЖ.

Якщо бачиш на картині
Чашку кави на столі,
Чи якийсь напій в графіні,
Чи троянду в кристалі,
Або з бронзи гарну вазу,
Або грушу, або торт,
Або все оце відразу –
Знай – це зветься
НАТЮРМОРТ.

Якщо бачиш, що з картини
Задивляється на нас
Хтось в одязі старовинній,
Принц, чи в робі верхолаз,
Льотчик, або балерина,
Чи Миколка, твій сусід,
Знай – ПОРТРЕТОМ
називають
Цю картину геть усі.

Ось на картині вовченята,
Пташки, лисички,
ведмежата.
Цей жанр для нас
в мистецтві звичний,
Він зветься
АНІМАЛІСТИЧНИЙ.

Додаток

Текст призначений для читання дорослими

САДОК ВИШНЕВИЙ КОЛО ХАТИ Музика народна, вірші Т. Шевченка

Помірно

Са - док ви - шне - вий ко - ло ха - ти, хру - щі над
ви - шня - ми гу - дуть, плу - га - та - рі з плу - га - ми
йдуть, спі - ва - ють і - ду - чи дів - ча - та, а ма - те -
рі ве - че - рять ждуть. Спі - ждуть.

The musical score is written in G major, 3/4 time, and consists of four staves. The melody is simple and folk-like, with a mix of eighth and quarter notes. The lyrics are written below the notes. The piece ends with a double bar line and two first and second endings.

2. Сім'я вечерея коло хати,
Вечірня зіронька встає.
Дочка вечерять подає,
А мати хоче научати,
Так соловейко не дає.

3. Поклала мати коло хати
Маленьких діточок своїх;
Сама заснула коло їх.
Затихло все, тільки дівчата
Та соловейко не затих.

ЧИ НЕ ТОЙ ТО ОМЕЛЬКО Українська народна пісня

Не дуже швидко

Чи не той то О - мель - ко, чи не той то О - мель - ко,
що жне жи - то по - ма - лень - ко, по - ма - лень - ко?

The musical score is written in G major, 2/4 time, and consists of two staves. The melody is simple and folk-like, with a mix of eighth and quarter notes. The lyrics are written below the notes. The piece ends with a double bar line and two first and second endings.

2. Цілу жменю до смерку (Двічі)
Жне Омелько в холодку.
3. Він нажав півснопа, (Двічі)
Та й хвалиться: о, копа!
4. Він нажав цілий сніп, (Двічі)
Та й говорить: десять кіп.

5. А як сяде за обід — (Двічі)
Із Омелька ллється піт.
6. Пообідавши, Омеля (Двічі)
Завалився спать в постелю.

ОЙ НА ГОРІ ТА ЖЕНЦІ ЖНУТЬ

Українська народна пісня

Маршем

Ой на го - рі та жен-ці жнуть, ой на го - рі та жен-ці
жнуть, а по-під го - ро - ю, я - ром-до-ли - но - ю ко-за-ки йдуть.
Гей! До-ли-но-ю, гей, ши-ро - ко - ю, ко-за-ки йдуть.

2. Попереду Дорошенко
Веде своє військо,
Військо запорізьке,
Хорошенько.
Гей, долиною,
Гей, широкою,
Хорошенько.

3. А позаду Сагайдачний,
Що проміняв жінку
На тютюн та люльку,
Необачний.
Гей, долиною,
Гей, широкою,
Необачний.

4. «Гей, вернися, Сагайдачний,
Візьми свою жінку,
Віддай тютюн-люльку,
Необачний!

Гей, долиною,
Гей, широкою,
Необачний!»

5. «Мені з жінкою не возиться,
А тютюн та люлька
Козаку в дорозі
Знадобиться!
Гей, долиною,
Гей, широкою,
Знадобиться.

6. Гей, хто в лісі, озовися!
Та викрешем вогню,
Та закурим люльку,
Не журися!
Гей, долиною,
Гей, широкою,
Не журися!»

ГУДЕ ВІТЕР ВЕЛЬМИ В ПОЛІ
Музика М. Глинки, вірші В. Забіли

Не швидко

Гу - де ві - тер вель - ми в по - лі, ре - ве, ліс ла - ма - є...

Пла - че ко - зак мо - ло - день - кий, до - лю про - кли - на - є.

Гу - де ві - тер вель - ми в по - лі, ре - ве, ліс ла - ма - є...

Ко - зак ну - дить - ся, сер - деш - ний, що ро - бить - не зна - є.

2. Гуде вітер вельми в полі,
Реве, ліс ламає...
Козак стогне, бідолаха,
Сам собі гадає:

«Ревеш, вітре, та не плачеш,
Бо тобі не тяжко,
Ти не знаєш в світі горя,
Та тобі й не важко!..»

ЖАЙВОРОНОК
Польська народна пісня
Український текст М. Яскулка

p *Наспівно*

У бла - ки - тне ле - ти не - бо, спі - вай, пта - шко, ти спі - вай,

p

нас ран - ко - ва стрі - не зір - ка, за - па - ла - є з кра - ю в край.

mf

Не хви - луй - ся, ле - ти в не - бо над рід - но - ю ни - во - ю.

p

По-ле я зо - рав, за - сі - яв, бу - деш ти з по - жи-во-ю.

ДРУЖБА І ДОСТЛУК

Музика Л. Джемалядінової, вірші М. Пугач,
Л. Джемалядінової, Н. Кононенко

Дру-жить бджіл-ка з кві - та-ми, з пта-шко - ю – зо-ря.

Дру-жить лис - тя з ві - та-ми, з па - ру - сом – мо-ря!

Зем - лю зроб-лять каз - ко-ю скіль-ки доб-рих рук,

Крим зіг - рі - ють лас - ко-ю друж-ба і дост - лук!

Дру-жит с не-бом сол - ны-шко. З пта-шко - ю – зо-ря.

Де-ңыз ге - ми-нен дост-лар. Дру - жит вся Зем-ля!

САНТА ЛЮЧІЯ
 Італійська народна пісня
 Український текст О. Торгалова

У темпі вальсу, помірно

mf

Ві - тер на мо - рі хвиль-ка - ми гра - є. В мі - ся - чнім ся - йві
 чо-вен го - йда-є. Та не стра - шить ме-не мо-ря сти - хі - я,
 Са - нта Лю - ці - я! Са - нта Лю - ці - я!

2. Неаполь дивний,
 Край мій чудовий,
 Де посміхалось
 Небо ранкове.
 Ти – моя радість,
 Здійснена мрія,
 Санта Лючія!
 Санта Лючія!

3. Забудь турботи,
 Забудь печалі,
 О мій Неаполь,
 Чудові далі!
 Завжди для мене ти
 Світла надія,
 Санта Лючія!
 Санта Лючія!

ХЛОП! ХЛОП!
 Англійська пісня-гра
 Український текст О. Торгалова

f Енергійно

Хлоп, хлоп, ну - мо всі плес - ка - ем в до - ло - ні!
 Туп, туп, ну - мо всі ту - па - ем но - га - ми!

Раз, два, раз і два
 Робимо зарядку!
 Грюк, грюк, нумо всі

Молоточком грюкнем!
 Всі, всі, нумо всі
 Хоровод водити!

КАЗКОВИЙ СВІТ

Музика М. Ведмедері, вірші Н. Бонь

Не поспішаючи

У каз-ці ви-гад-ка жи-ве і щи-ра прав-да. В ній пов-но

при - стра-стей, не - зві - да - них до - ріг, ве - се - лки

квіт - нуть в ній, іск - рять - ся зо - ре - па - ди, щоб ди - ву -

Приспів:

ва - тись ни - ми ко - жен зміг. Каз-ко - вий світ, каз-ко - вий

світ, у - я - ви злет і мрій по - літ. Зав-жди щас - ли-ва у каз-

ках в кін - ці роз - в'яз - ка.

2. У казці давній є жива вода
в криниці,
Струмує мудрості там вічне джерело,
Повірю знову я, що чарівна жар-птиця
Розправить осяйне своє крило.

Приспів:
Казковий світ, казковий світ,
Він береже людей від бід,
І бути добрими усіх
Навчає казка.

ЧУНГА-ЧАНГА
Музика В. Шайнського, вірші Ю. Ентіна

2. Чунга-чанга – місце хоч куди!
Чунга-чанга, нам не знать біди!

Чунга-чанга, хай минає час –
Чунга-чанга не покине нас.
Приспів.

ВИЙДИ, ВИЙДИ, ІВАНКУ

Веснянка

Не дуже швидко

Вий-ди, вий-ди, І - ван-ку, за - спі-вай нам вес - ня-нку!
Зи - му - ва - ли, не спі - ва - ли — вес-ни до - жи - да - ли.

2. Весна, весна, наша весна,
Та що ж ти нам принесла?
Старим бабам по кийочку,
А дівчатам по віночку.

3. Звила ж я віночок вчора,
Звечора, звечора.
З зеленого барвіночка
Та й повісила на кілочку.

ТАНЕЦЬ ДРУЖБИ

Музика М. Баледи, вірші П. Карася

Помірно

Бі - лі, жов-ті, тем-но-шкі - рі - всі ми щас-тя ко-ва-лі.
Нас є - дна ве - ли-ка ві - ра в мир і ща-стя на Зем-лі.
Нас є - дна ве - ли-ка ві - ра в мир і ща-стя на Зем-лі.
Ува-ува па-ба-да-на па-па-па-ба па-на-на па-па-да-на
да - на - да - на па-ба-да па - па - па - па - па!

2. Знаємось по Інтернету,
Зустрічаємся, бува.
Нас єдна одна планета,
Ця колиска світова.

Бути чесним та багатим
Учать кожного із нас.

3. Марно сил своїх не тратим,
А вчимося повсякчас.

4. Лиш багатство не у грошах,
Не у пишності речей,
А в серцях, ділах хороших
Для усіх земних людей.

ДАВАЙТЕ РОЗБУДИМО РАДІСТЬ
Музика В. Бистрякова, вірші О. Вратарьова

Ко-льо - ро-вий м'яч, що лі - та - є між зі-рок - це твій
рід-ний дім, де зро-бив ти пер-ший крок. Він да - є хліб,
він у кос - мо-сі круж - ля: ди-во - виж-ний м'яч - це од-
Приспів:
на на всіх Зем-ля. Да-да-да-да-вай - те ро-ро-ро-роз-бу-
димо ра-ра-ра-ра-ра - дість на - на - на Зем-лі!
Да-да-да-да-руй - те ра-дість і на-ді - ю всім на сві-ті лю-
дям - і то-бі й ме-ні, і то-бі й ме-ні!

2. Веселковий м'яч
Ти тримаєш у руці,
Від рясних дощів
Він – мов яблуко в росі.

Обережним будь,
Не зроби невірний рух,
Щоб не випав м'яч
Із твоїх гарячих рук.
Приспів.